AXEL GAUFFIN

IVAN AGUÉLI

MÄNNISKAN — MYSTIKERN — MÅLAREN

DEL II

Sveriges Allmänna Konstförenings publikation
XLIX

IVAN AGUÉLI

MÄNNISKAN — MYSTIKERN — MÅLAREN

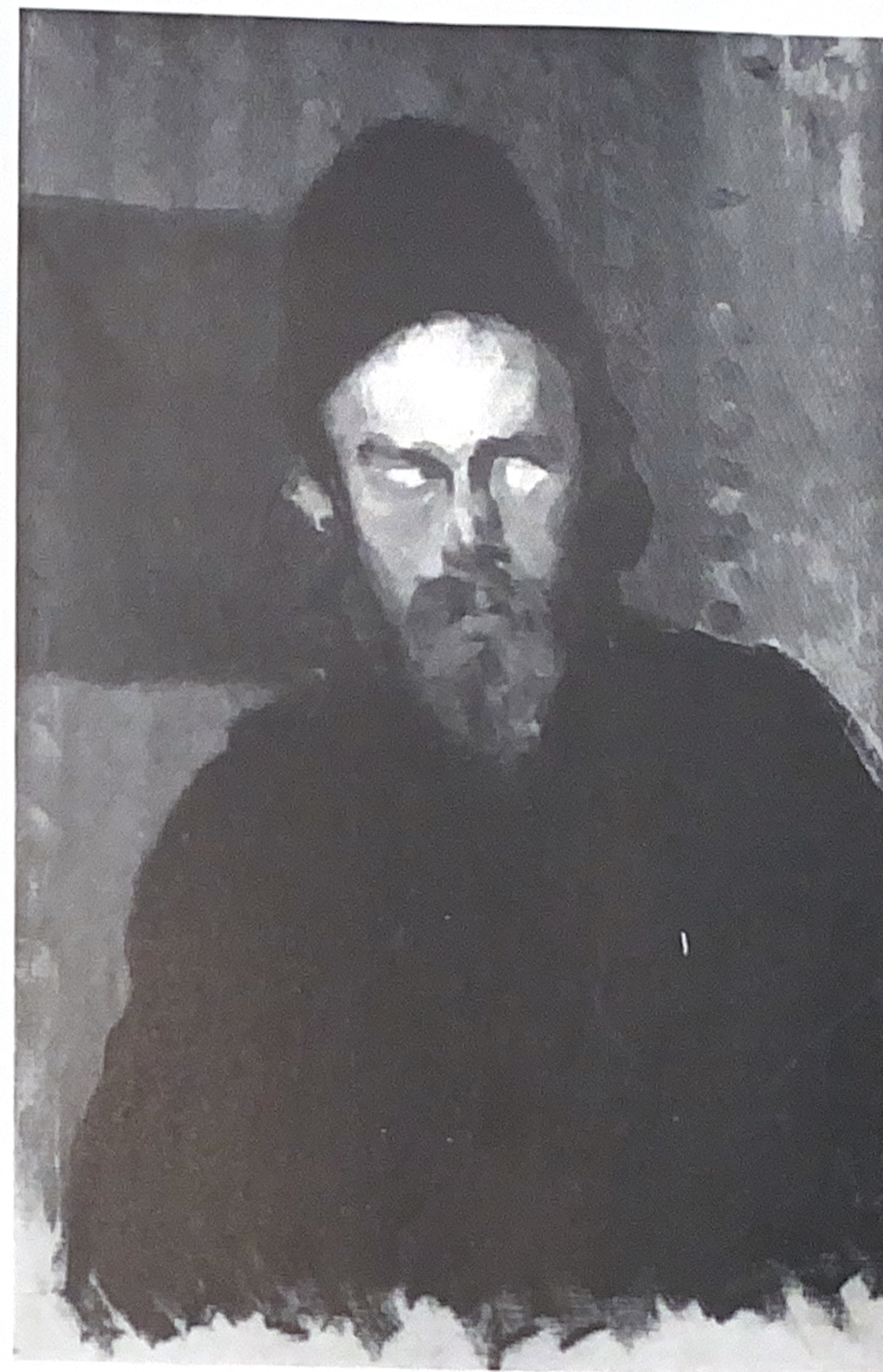
av

AXEL GAUFFIN

DEL II

Sveriges Allmänna Konst-
förenings publikation
XLIX

Denna bok är tryckt hos
Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner
Stockholm 1941. Färgplanscherna i offset
av Iduns Kungl. Hovboktryckeri
Stockholm.

I.

ÖSTERLÄNNINGEN.

»Den människa har inte levat som inte har legat i tält i öknen och hört kamelerna grumsa.»
Ivan Aguéli till Mollie Faustman på Carl Wilhelmsons ateljé 1911.

IVAN AGUÉLIS första möte med Österlandet betecknar en vändpunkt i hans liv. Vistelsen i Egypten kom visserligen denna gång blott att räcka några månader, från september 1894 till sommaren 1895. Men

Vinjettbild: *Fritz Lindström: Ivan Aguéli. 1898.* Tillhör Nationalmuseum.

med så fulla drag inandades den nyss ur fängelset utsläppte fången denna bedövande luft, så intensivt upplevde han denna orient som han sedan sin första ungdom hade drömt om, att den andliga förbränningen i hans inre drevs upp till en hetta lika förtärande som den sol som han med vällust lät färga sin hud svart — för återstoden av sitt liv, trodde han själv.

Det betydde intet, om hans hy åter en dag skulle blekna under nordliga luftstreck — gestalt och psyke hade fått en karaktär som i det följande väl skulle modifieras och utvecklas, men aldrig mer helt förvandlas.

Förändringen återspeglas både i hans konst och i hans brev. Hans konstnärliga produktion var, som vi redan ha sett, kvantitativt ej synnerligen betydande, åtminstone såvitt den numera är känd. Men till gengäld verkar den minsta duk, den flyktigaste teckning upplevd. Den inre förbränningen kan utläsas ur dessa färger, som verka som falnad aska, om man också har en känsla av att askan gömmer på en glöd som, när det rätta ögonblicket kommer, åter kan blossa upp i full låga.

Men i detta ögonblick tycks lavan ha stelnat. Den naturliga reaktionen har inställt sig; inflytelserna från denna vidunderliga omgivning ha blivit målaren övermäktiga. Det dagliga umgängets nödtvång har ställt honom inför nya problem vid studiet av Österlandets språk, omsättandet i praktiken av de teoretiska kunskaperna underkastar hans iakttagelseförmåga krävande prov. Men språkstudiet blir ej för honom självändamål, det är blott vägen till förståelsen av denna underbara religion, detta pittoreska folk, som han, alla dess mindre sympatiska egenskaper till trots, känner sig dragen till.

Islam blir för honom allt mera det allt omfattande målet, Koran visdomens källa. Han ser väl att detta muselmanska samhälle, där han lever, långt ifrån är idealiskt, men när han börjar undersöka orsaken till felen, finner han den helt enkelt ligga däri, att de heliga lagarna ej följts, medan ett europeiskt samhälle åter är dåligt, när alla lyda lagarna. I västerlandet äro anarkisterna lika nödvändiga som saltet i maten. Detta var de tankebanor Aguéli under dessa egyptiska månader fördes in på, om han också först flera år senare skulle utforma dem till programmatisk klarhet.

Det österländska livet, sådant det formas under påverkan av Korans läror, har förvandlat Parisbohemens estetiska dragning till Islam till en ödesbestämd livsriktning.

Men samtidigt bryter den gamla reslusten upp igen med förnyad kraft. Det skönaste landskapet låg för Aguéli bortom horisonten, det underbaraste landet var det vars mark han endast i drömmen hade beträtt.

Så började under denna vinter och vår i Egypten planerna på långfärder taga allt fastare form. Men det är betydelsefullt att i den framtid som han drömde om, målningen långt ifrån intog den centrala plats man skulle ha väntat. Den hade att dela utrymmet med andra intressen.

Bland Aguélis egyptiska brev finns det ett som på ett märkligt sätt pekar framåt, bildar som ett förbindelseled mellan det förgångna och det kommande. Samtidigt som det visar honom mitt i hans egyptiska omgivning låter det oss förstå hur han redan blickar framåt mot något nytt, om detta nya också, rätt förstått, blott är en följdriktig utveckling av detta som han längtar bort ifrån.

Vi möta på dessa blad det första omnämnandet av planer, som i skiftande former skulle åter dyka upp under de kommande åren.

Brevet lyder:

Margue le 21 avril 1895.

Snälla Morsan,

Jag lär väl för 17 skriva o. tala om att jag lever. O. tacka dig för penningar som min goda väninna fått från dig att ge mig. I dag, tidig morgon, söndag, väntar på tåget för att resa in till Kairo, köpa färg o. hälsa på Haussen.

Jag bor sedan 3 veckor ute på landet, ej långt från Kairo, i en by kallad Margue. Jag o. en grek äro de enda européerna i trakten. Men stationsinspektoren talar flytande franska, o. flere av stationsbetjäningen tala engelska, o. själv talar jag litet arabiska, så att det går nog. Men inte kan jag arabiska flytande, inte än. Jag kan läsa skriftspråket, högarabiskan, den regelbundna o. klassiska arabiskan, på vilken Qoran är skriven, men egyptiernas arabiska har jag ej blivit klok på fullkomligt. För övrigt tycker jag det är mycket roligt att inte förstå vad folk säger! Då slipper jag höra så mycket dumheter.

Landskapen äro härliga, men det fattas öken o. öppna horisonter. Det är fullt med palmskogar, som tallar hemma, o. ibland tror jag verkligen att jag går i Sverige o. att tallarna på något märkvärdigt sätt förbytts i dadelpalmer. Här och där finns det sykomorer, o. akacior, o. mimosor, men mest palmer. För övrigt är Egypten högst ointressant med avseende på flora. O. just sådana växter som jag älskar finns inte här.

Säden är mogen här, sedan länge, fälten stå gula, som hemma i slutet på augusti. Varmt är det av bara katten, så varmt som man aldrig har det i Frankrike mitt på sommaren, men jag står ute så galant 4—5 timmar mitt i solskenet, mitt på dagen, i en liten mössa utan skärm o. jag är svart i ansiktet som en neger. Araberna, i synnerhet flickorna, äro så vita o. fina i nosen i jämförelse med mig så det är fröjd åt'et. O. så är det magert och senigt, så nog har Afrika »brännmärkt» min nuna för hela livet. Jag är emellertid rätt belåten med att se ut på det sättet. Jag mår nu så gott o. galant så det är otroligt, bara jag kommit från staden. Jag är nog mycket bättre i bröstet, ty då jag andas så är det som om den friska luften skulle gå ända ut i tåspetsarna. Jag tycker också att jag är något bättre i ögona, o. om jag skulle vara här en 10-tal år, så skulle jag hava en syn som andra människor. Min fasta övertygelse är att om jag kommit till ett varmt klimat som Egyptens för en 4—5 år sedan, så skulle jag haft en järnhälsa o. kattögon.

Inte vet jag hur jag är funtad, men jag känner ej att det är varmt ens, o. infödingarna själva söka skugga o. tycka att det är för hett i solen. Det tyckes som naturen skulle ha skapat mig för att leva i glödheta climat, o. på en grym lek förvisat mig upp i kalla norden.

Vad jag skall bli lycklig, då jag får komma till mina drömmars länder, Java o. Inre Afrika.

Mme Huot har ingen plats bestämd åt mig. Hon har några mindre arbeten, endast på ett par månader. Men hon skall på alla möjliga sätt hjälpa mig att få studera, o. få betyg, o. s. v. o. sedan hjälper hon mig med rekommendationer vart jag vill. Jag får studera vad jag vill. Naturvetenskaper, målning, fäktning, kolonialvetenskaper, (vad som är nödvändigt för upptäcktsresande o. för forskare i tropikerna), vad jag vill. Hon känner de mest framstående vetenskapsmännen i Paris, o. en gång betygen tagna, är jag nästan säker om en plats. Som ett exempel, endast botaniska trädgården vid Frankrikes förnämsta veterinärinstitut, Alfort, strax utanför Paris — står till mitt förfogande, d:o (naturhistoriska) museum att rita djur, både levande o. uppstoppade, från alla jordens håll o. kanter, både sjuka o. friska.

Jag tänker företrädesvis studera, utom målning o. teckning, vilket kommer att hjälpa de andra studierna, botanik, antropologi, en liten smula djurlära samt matematik o. kemi. Kolonialvetenskap — för vilket det finnes ett helt institut i Paris, med 2 stora museer. Mina studier avslutade, vilket bör taga $1^1/_2$ à 2 år — högst — reser jag till Java, där jag går in vid botaniska trädgården, där jag är säker om att bli emottagen. Efter en tid där, är så säker om att få plats antingen i ett franskt eller belgiskt, eller engelskt eller amerikanskt coloniseringscompani, att jag själv kan få bestämma villkoren.

I utlandet är kolonialfrågorna som mest brännande. Tro ej att de nya länderna, i Afrika, i Sydamerika, i Australien, äro överhopade med emigranter, nej tvärtom. Dugliga exploatörer, som äro till hälften vetenskapsmän o. artister, till andra hälften soldater, tro mig, de äro mycket eftersökta o. mycket väl betalda.

I Kongo-companiet, det är ingenting som skulle hindra mig att måla så mycket jag ville o. sköta min tjänst på samma gång. Jag förmodar, att i månget annat companie skulle det gå på annat sätt. Vad man begär av en expeditionsmedlem i sådant fall, är ingalunda att vara en jätte, eller något i den stilen. Man begär en smula fackkunskap, förstås, men man fordrar i synnerhet att han skall kunna vara vid gott courage fastän sovande på ett par brädbitar o. utan kvällsvard, om det skulle knipa. Om han för övrigt är god skytt o. s. v., o. s. v., så är det bra, men det är ej så noga.

Det finns kaktus här också, hela häckar, o. om en vecka så börja de blomma. D:o palmerna, då skall jag sända dig sådana. Det finns ingenting märkvärdigt här i växtväg annat än det.

Det går numera i allmänhet mycket fredligt till. Utsikterna att duka under äro ej flere eller svårare än i Europa.

O. tänk nu på att jag är snart 26 år. Jag har nu ett tillfälle som aldrig mera att komma på grön kvist, o. om jag nu skulle misslyckas, d. v. s. ej få följa dessa studier, så uppger jag allt . . . Hälsa pappa det.

Tillgivne sonen

Ivan.

Adresse: Monsieur Ivan Aguéli, artiste-peintre Poste-restante — *Caire* (Egypte).

Från stranden av Loire

Privat ägo

Studiehuvud. Svartkritsteckning.
Tillhör Nationalmuseum.

Ännu ett brev från denna första Afrikavistelse må här anföras. När man läser dessa målande rader, känner man den heta ökenluften slå emot sig. Och man förstår att den man, som snart därefter styrde vägen mot norden, bar på ett minne som han sexton år senare under Stockholms bleka himmel för en ung kvinnlig målarkamrat, Mollie Faustman, en dag formade till dessa ord: »Den människa har inte levat, som inte har legat i tält i öknen och hört kamelerna grumsa».

Assiout 1 maj 1895.

Kära Mor,

Nu har jag äntligen kommit ifrån det djäkla Kairo, där jag inte kunnat göra ett dugg o. d:o Margue, som blev för tråkigt.

Jag håller hus i Assiout, en stad c. 30 svenska mil söder om Kairo, en hel dags järnvägsresa. Biljetten kostade 5 kr. ung.

Men hu vad här är hett! Det är så det bränns i näsborrarna då man andas, o. svetten dryper om en. Jag har aldrig känt på värre, inte ens under de varmaste dagarna i

Kairo. För att tillstå sanningen, så går jag klädd mycket oförnuftigt. Tjock ylleskjorta, stoppad rock o. tämligen heta skodon. Rocken är ett arv av Haussen, som reser om ett par dagar, i morgon till Jerusalem — inte så långt ifrån Kairo, för övrigt, o. sedan till en grekisk ö som heter Samos, o. sedan på järnväg hem, genom Turkiet, Bulgarien, Ungern, Österrike, Tyskland, Polen o. Ryssland.

Vi skildes åt i Kairo i förrgår morse.

Assiout är en rätt stor stad, den största söder om Kairo. Jag tycker den är vacker o. är mycket belåten med min resa. Staden är lika lång som Egypten är brett, d. v. s. den räcker från Nilens strand till Sahara, vilket för övrigt inte är så långt. En fjärdingsväg på sin höjd. Marken är litet smula backig, men öknen Sahara börjar med branta höga berg, som äro mycket vackra. Jag klev upp dit i går morse, o. njöt av en hygglig utsikt. Säden är skördad nästan överallt så man ser bara gråa, stora vida slätten, men här o. där är det kullar, små, med en by omgiven av palmer, mimosor, sykomorer, o. s. v., de se ut som öar på ett stort hav.

Min älsklingstrakt är gruvstaden här, en hel liten stad med gator alldeles öde o. hus, små fyrkantiga, med stor kupol eller dôme, valv, helt vita med svarta, ornerade portar. Där är fullt med träd, men på marken endast sand, eller rödblandad naken jord. Den ligger alldeles vid foten av ökenbergen, längst väster ut. Sedan kommer en liten slätt över vilken sta'n ser så vacker ut, med en liten ringmur, endast mot översvämningen, sina mörka hus byggda av mörkgrå obrända tegel o. här o. där trädgårdar o. minareter, höga, spensliga tempeltorn. Det hela har en snarare dyster prägel, åtminstone allvarlig, men i Kairo var allt glatt o. ljust, o. stojigt, vilket retade mig.

Assiout har en mycket mera afrikansk karaktär än Kairo, som är nästan helt o. hållet Asiatiskt o. Turkiskt för att nu inte tala om att nästan halva staden är europeisk. Detta är Nedre Egypten, här är man snart i Nubien o. så Abyssinien o. så Sudan, eller det inre, okända, svarta Afrika, som jag drömmer om.

Människorna äro i allmänhet ljusbruna, ljusröda kroppar, men det är mera solen som gjort det än den naturliga hudfärgen.

Jag bor på ett arabiskt hotell för 35 öre om dagen, men skall nu hyra mig ett rum, ty jag ämnar stanna en månad ungefär. Sedan vänder jag om till Paris. Jag är ledsen över att jag ej förut kommit på den idén att resa hit ned, men jag trodde det skulle vara mycket krångligare. Man kan aldrig lita på vad dom säger, det förb. asiatiska syriska packet.

Hur går det. Kan du hjälpa mig att få igen min guinée, som jag tappade bort i Kairo. Ser du jag har för den skull måst taga av mina respengar till Paris o. jag har inte tillräckligt nu mera.

Har ännu inga böcker här, så att jag kan pressa en blomma åt dig. Men här finns det annars mer på träden; på marken finns ingenting i blomväg av intresse. Fy fan, ett sånt land för blomvänner. Ser du, här finns inte ett spår till vild växtlighet. Antingen trädgårdar, åkrar, eller öknen, där det inte finns ett enda grässtrå.

Din Son
Ivan.

Jag har aldrig sett några odjur här i Egypten med undantag av loppor o. löss i alla möjliga storlekar, jo ödlor, men dessa ä inte farliga.

Ivan.

Sådan var den man som någon månad senare, enligt uppgift av Emile Bernard, »hemförd av Mme Huot», återvände till Europa, en främling i detta västerländska samhälle, som han alltid hade längtat bort ifrån. Till det yttre tedde han sig som en österlänning med sin fez och sin vida, ärmlösa kappa, till det inre var han en västerlänning med Österns gift insprutat i sina ådror.

Ivan Aguélis närmaste mål i Europa var Paris, men uppehållet där torde denna gång ej ha blivit långvarigt — dragningskraften hem till Sverige var för stark. Längtan att efter alla dessa händelserika år återse mor och vänner övervann Ivans naturliga motvilja mot att inför den stränge och oförstående fadern stå till svars för sina brott. Ett mildare namn än så var man säkerligen ej benägen att, trots rättens frikännande dom, ge den förlorade sonens förbindelser med den parisiska anarkistbohemen.

Det var från detta Ivans första besök i hemmet efter anarkistprocessen, som boktryckare Ehrnfried Nyberg ännu i dag bevarar bilden av den forne lekkamraten: en Kristusfigur med sina utmärglade drag, sitt mjuka skägg och den djupa, outgrundliga, fjärrskådande blicken.

Ett brevkort, daterat Paris 26 september 1895, visar Aguéli åter i den miljö, som skulle bliva hans för en rad av år. Vid denna tid bebodde Aguéli i samma hus som Mme Huot ett litet vindsrum som beskrives av ingenjör Ragnar Salwén i ett brev till författaren. Salwén som på nittiotalet vistades i Paris för målningsstudier hade gjort bekantskap med Aguéli på något kafé och blivit inbjuden att tillsammans med skulptören Sörensen-Ringi titta upp till honom.

»Rummet hade gula väggar som från golv till tak voro täckta med hyllor på vilka lågo böcker, ett herbarium och en växtpress. Möblemanget utgjordes i övrigt av en tältsäng, ett bord och ett par stolar.

Sedan värden bjudit oss på en Pernaud och vi rullat våra cigarretter började han en liten föreläsning om språkforskningens lockelser och intresse samt visade en hög manuskript utgörande början till en arabisk (?) ordbok, på vilken han arbetade.

En portfölj med teckningar och skisser stod i ett hörn. Vi sågo på dessa men A. tycktes inte ha något intresse för dem och ville helst tala om annat. Även staffli hörde till inredningen men hopfällt och undanställt i ett hörn. Jag hörde sedan av Sörensen-Ringi att han på sista tiden sällan tog i penslarna, endast någon gång gjorde någon skiss av det slag vi sågo hos honom med motiv från Paris' utkanter utanför Montrouge, Suresnes o. s. v.

Detta första besök efterföljdes då och då av andra. A. kom till min ateljé där vi sutto och pratade, mest om religion och kommunism. En

dag då jag följde honom hem minns jag att han yttrade att han stod under polisbevakning och att alla som såges i hans sällskap riskerade att få polisen i hälarna på sig. Jag märkte emellertid aldrig att något sådant hände mig. Hos Mme Huot var jag bjuden en gång. Hennes våning var mörk med mörka gardiner och draperier, det hela verkade överspänt och makabert.» Ett längre brev till von Hausen skrivet september 1895 lämnar en humoristisk skildring av uppdelningen och försändandet av en del von Hausen tillhöriga föremål, som fått följa med Aguélis resgods. Men så växlar brevet ton:

Olof [Sager-Nelson], i högsta grad lungsiktig, rest sin väg. Först till Bruges (Belgien) rue Jérusalem no 7. Och kanske är han redan kvar där. Kanske har han rest till Sverige. Eller till Italien. Kanske har han allaredan fullbordat resan till det stora mysteriet. Om han följt dig till Egypten, så hade han säkert varit frisk och sund. Jag fruktar det värsta för honom. Jag har aldrig sett en människa ändras så mycket på så kort tid. Frid över pilgrimmen!

Stockenström reser till Bretagne i kväll. Ser Grolleau för tredje gången endast sedan min ankomst till Paris. Vi äta middag tillsammans i kväll.

Lever en lugn tillvaro, som jag aldrig haft förr. Men jag hoppas snart få resa min väg. Ty jag vantrivs i Europa. Jag kan ej tala om några roliga historier, ty jag väntar din dom över mitt syndiga huvud. Skriv med omgående. Och i händelse du benådar mig, hugna mig då med en berättelse om Samos och Jerusalem och Turkiet, Ungern, Polen, Pajusski o. s. v.

Vännen Ivan.

53 rue de Seine 53.

Skulle du ha lust avresa till Florida och bo i en apelsinträdgård omgiven av en urskog. Fri bostad i ett snyggt hus, men man får nära sig av jorden och fiske och jakt. Tropiskt klimat, på sommaren. Vårväder hela vintern.

Om Florida lockar dig, så skulle du och jag och Mme H. och en liten präktig fransman med sin fru, armeniska och talangfull målarinna, ge sig iväg. Och möjligen en flicka till. Absolut lugn. Inte människor på många mils avstånd. Och var och en sin vrå av solen. Mme Huot skall sända tryckta svar på dina frågor. Man skall låna henne klichén om 14 dagar. I morgon, någon av närmaste dagarna »imprimés» alors. Och akta och bevara mina papper.

Den i brevet till von Hausen i förbigående lätt skisserade planen på en liten utvald konstnärlig och litterär koloni i Floridas urskogar är för den som haft tillfälle att blicka in i Ivan Aguélis själsliv dessa år, ett synnerligen betecknande drag.

Grundtonen känna vi igen: den gamla, osläckliga längtan bortom horisonten. Men vad som dessa år fram mot sekelskiftet skulle komma att skänka denna längtan en bitterhet som den icke ägt tidigare, det var den växande känslan av ett beroende, som i Aguélis fantasi slutligen skulle te sig

som ett fullständigt slaveri. För sent upptäcker fången, att rosenslingorna ha förvandlats till bojor. Han äger varken kraft eller verklig vilja att bryta dem.

I detta förhållande, som skulle bli av så oerhört ingripande betydelse i hela Aguélis liv, var det den kvinnliga parten som från början hade tagit initiativet. Den skildring av början till deras bekantskap som Aguéli gör i ett brev från Genève den 20 december 1909, är utan tvivel med verkligheten överensstämmande:

»Minns du hur motspänstig jag var i början av vår bekantskap? Hur jag motstod dina inbjudningar? Hur dina materiella omsorger generade mig? Jag mottog dem slutligen endast för fredens skull. Fastän jag var karl, var min instinkt mycket säkrare än din.»

Marie Huot hade gripits av en passion som visserligen inte var blind — ingen såg klarare än hon denna egensinniga, ouppfostrade bohemefigurs fel — men som var desto mera fordrande. Hennes svartsjuka kände inga gränser och hennes misstänksamhet stod ständigt på vakt. Det behövdes inte mera än att Ivan var ute med någon av sina vänner på ovanliga timmar av dygnet, kanske av ren ungdomlig nyfikenhet begagnade till upptäcktsfärder i det mörka, okända Paris, för att hennes fantasi skulle utmåla de fruktansvärdaste orgier, i vilka den otrogne älskaren var hjälten.

I sådana ögonblick kastade hon alla hänsyn överbord, hennes fantasi frossade i tanken på en blodig hämnd. I hennes brevväxling med Aguéli finns ett blad, som ger oss en inblick i detta svindlande djup. Skildringen lämnar ingenting övrigt att önska med avseende på dramatisk spänning.

»Natten med Dufresnoy stod jag på min trappavsats från kl. 12 på natten till kl. 4 på morgonen för att vänta på att uppblossandet av din tändsticka skulle lysa upp fönstret till ditt rum tvärs över gården. Du kom i själva verket hem kl. 4 på morgonen, kort innan soluppgången; du tände ditt ljus och blåste ut det två eller tre minuter senare — — — är det sant?

Jag hade fått klarhet. Jag visste allt, tack vare den ängslan som strypte mig.

Och det var då som du med knapp nöd undslapp ditt öde.

Jag hade en nyckel till ditt rum. Dagen därpå vid ett tillfälle, när du var ute, gick jag ditupp, och jag kände en frestelse att begå det säkra okända brottet, utan spår — — — ty bland de levande gifterna finns det ej blott det anatomiska sticket; det finns också *matförgiftning* med *la mascarine des champignons* — och det undandrar sig också analysen — — — det behövs mycket litet därav — — — och den har ingen smak, när den väl är blandad med ett födoämne — — — den kan koka upp till 120 grader utan att förlora sin sjukdomsalstrande kraft, och jag har varken skrupler eller samvets-

kval — — — Hur kommer det sig att jag inte satte min tanke i verket? Jag stirrade helt enkelt framför mig, och jag såg ett svart hål — — — försmaken till *förintelsen*. Och inför den synen greps jag av skräck, skräck blott för mitt eget öde. Lägg väl märke till att det inte var din död som förskräckte mig, ty den har jag ivrigt önskat, genom olyckshändelse eller katastrof, och jag har åkallat de blinda parcerna mot dig — — —.

Varför har du gjort mig detta onda, som förvandlar mig till en Medea? Det kommer aldrig något gott därav.»

Men dagen efter en scen som denna kunde kanske Mme Huot, klädd i sin magnifika sammetskostym av renässanssnitt med de svallande svarta lockarna sammanhållna av det berömda pannsmycket, stråla på Rachildes tisdagsmottagning i Mercure de France's salonger, medan någonstans i ett hörn av rummet en underligt blek och bortkommen figur, klädd i något slags orientalisk kostym, gav enstaviga svar på de uppmuntrande närmandena från den charmanta värdinnan Rachilde, maka till Mercure de France's chefredaktör Alfred Vallette, och själv författarinna till en rad uppmärksammade romaner, däribland *L'Animale*, som Aguéli i den analys han ägnade den i ett av sina brev från fängelset till Werner von Hausen skänkt en odelad beundran.

Ty det Mme Huot önskade att vinna, det var inte blott älskaren, det var också »kamraten», meningsfränden att skylta med och föra ut, om ej i stora världen så i den bestämda krets där hon, den vackra, ostentativt klädda djurskyddsvännen och agitatorn var en känd och erkänd figur. Ingenting var Aguéli förhatligare än detta oblyga exponerande av deras i hans ögon heliga förhållande. Han vill inte veta av detta kamratväsen, som är i strid med hela hans uppfattning av kvinnan som ett dyrkansvärt väsen. »Det är kamraten som vill skilja de älskande, och det är Gud som håller dem samman», skriver han i samma brev.

Men Marie Huot gjorde fordran på Ivan Aguéli ej blott som kamrat, utan som vapenbroder i den kamp som hon hade ägnat sitt liv: kampen för djuren. Hon hade ej behövt omvända honom till sina läror, det var vid tillämpningen av dem som hon blev den ledande kraften.

För Ivan Aguéli var medkänslan med djuren inte en likgiltig bisak, den hade blivit en central punkt i hans livsåskådning. Skyddandet av dessa svagare varelser hade för honom blivit en helig mission. Men av alla djur var det ett som skänkte honom — liksom hans läromästarinna — det vidaste fältet för hans hjälpsamhet: det var katterna, dessa förföljda, hemlösa varelser, som han så ofta såg rädda sig undan sina blodförstiga förföljare upp i planteringarnas grenvalv eller till hustakens vildmarker.

Mme Huot och Ivan Aguéli drogo ut på nattliga härnadståg för att rädda herrelösa katter. Parken kring Musée de Cluny var en av deras mest givande jaktmarker. Det är till denna plats som Mme Huot har lokaliserat den dikt, »La gargouille» (= Kattoxen), där hon givit en poetisk förklaring åt denna akt av djurskyddsvänlighet. Dikten, som först stod införd i *L'Encyclopédie Contemporaine*, är daterad den 17 augusti 1905 och bär i denna sin första version tillägnan: »A l'artiste Ivan Aguéli (en réligion Abdul Hâdi), mon maître, mon disciple et mon camarade.» Den upptogs sedermera i omarbetad form i Mme Huots 1908 utgivna diktsamling, *Le Missel de Notre-Dame des Solitudes*. Här är tillägnan förändrad: »A mon frère d'armes, à l'artiste fervent Ivan Aguéli (en réligion *Abdul Hâdi*)».

Skaldinnan skildrar hur hon under Clunyträdgårdens spetälska almar, där fantastiska, vanskapliga kattoxar ruva uppe i de gamla tornen, fulla av skuggor och fågelnästen, fann en liten oansenlig svart varelse klagande stryka fram längs muren. Hon böjde sig ned och tog upp det hjälplösa djuret och lade det vid sitt bröst; där fann det sitt tabernakel, sitt altare, sin härd och sitt land.

Förvisso var det inte ett djur som väckte beundran, det var spetälskt och enögt. Men skratta ni bara, ni falska profeter, med hjärtan utan eld! De och blott de äro fördömda — ni vet det, mörka Gargouiller — de vilkas öga aldrig fuktas vid anblicken av ett övergivet djur. Och de, blott de äro välsignade — ni vet det, heliga Gargouiller — vilkas hjärta är ett bo för varje varelse som kvider och jollrar.

Car ceux-là, seuls, sont les damnés,
— Vous le savez, sombres Gargouilles! —
Ceux dont l'œil ne se mouille
Sur l'animal abandonné.

Et ceux-là, seuls, sont les bénis,
— Vous le savez, saintes Gargouilles! —
Ceux-là dont le cœur est un nid
Pour tout ce qui geint ou gazouille.

Så långt det var möjligt införlivades bytet med Maries stora katthushåll, men när hennes våning fyllts till bristningsgränsen, blev det Ivans sak att söka uppdriva personer som voro villiga att omhändertaga de hemlösa varelserna.

Mme Huot var med alla sina excentriciteter i vissa ögonblick en klarsynt kvinna. Hon var det på sitt sätt, när det gällde Ivan och katterna,

Liggande katt. Kat. 121.
Tillhör Nationalmuseum.

och det blev helt visst hans olycka att han inte följde väninnans råd i denna sak. Det är av psykologiskt intresse att läsa vad hon skriver härom den 10 februari 1910:

»Det finns ansvar som jag accepterar, även i de fall när det inte direkt är min sak; men det finns ett som jag absolut avvisar, därför att jag inte har upphört att ständigt förutse den slutliga katastrofen och att låta dig veta att Gud inte hade gett dig medlen att utföra en gärning i stil med min (ditt kall är ett annat och av mera tillfällig art): Du kan bispringa dem *tillfälligt*, men inte göra dem till ditt livs följeslagare. Med din smak för

resor, med osäkerheten för morgondagen och frånvaron av en fast stödjepunkt kommer du att förr eller senare befinna dig i en fruktansvärd situation.

Jag har förbjudit dig — framför allt i utlandet och långt från min våning — att taga och behålla ett djur! Du har givit vika för denna svaghet att dricka ur djurets tacksamma blickar paradisets ljus, den rena kärleken, oskuldens ömhet och smekning. Du har inte kunnat motstå ditt fega begär. Att återskänka dem som man har botat friheten — — —. Men att behålla de sjuka, må vara, men då skall man föra dem med sig eller också döma sig till det slags straffängelse som jag har utstått under 40 år — att stanna fjättrad på samma plats på jorden, ända till dess döden lossar den ena bojan eller den andra.

När vid min första resa till Kairo 1895 jag såg dig i Darb el Gainaiuch med den lilla katten, som du sedan anförtrodde Mme Agapito, för att föra dagdrivarliv i Assiout, gick det en kall kåre utefter ryggen på mig. Jag bad dig då enträget att inte slå in på denna väg — — — När jag vid min andra resa 1904 såg dig med fyra stycken, sade jag ingenting: med svidande hjärta förstod jag att du var förblindad — — — och att du inte ägde dygdens hjältemod. Ty det vill *dygd* till för att avstå.»

Men detta för oss redan långt framåt i tiden.

Aguéli måste finna sig i den boja han ej kunde slita. Ibland får man onekligen det intrycket att han gjorde det med nöje. Mot Marie Huots okuvliga viljestyrka stod den innerst veke och ömsinte Aguéli försvarslös. Och när den dyrkade väninnan lät sin ironis pilar regna över det, som hittills varit det centrala i hans liv, hans målning, då offrade han den, inte därför att han gav henne rätt i hennes oförstående anmärkningar, utan därför att han inför desamma med förnyad styrka kände sin egen självkritik, kände att han ännu inte kunde som han ville i form och färg uttrycka de visioner som hans öga såg och hans tanke drömde om.

Men samtidigt började i Aguélis inre — om också ännu blott som en vaknande oro — forma sig känslan av att mellan honom och denna ojämförliga kvinna dock fanns en sista skiljevägg, som han förgäves ansträngde sig att bryta igenom. När det många år senare kommer till en av dessa uppgörelser mellan dem som fyllde Aguéli med fullkomlig vanmakt och Marie Huot med självförtärande raseri, skriver Ivan Aguéli i ett brev daterat den 10 juni 1908: »Du har ryckt penseln ur min hand genom din ironi. Tolv år senare börjar du på nytt. Vill du att jag citerar dina egna ord med all deras mening och förakt? Vad mig beträffar har jag satt pennan i din hand eller åtminstone har jag hindrat den från att falla ur den. Jag har utvecklat nit, smak och takt för att förstå din poesi och att låta dig veta

2—401227

vad som var mer eller mindre gott. Du har fegt offrat mig åt en skamlig familjefred.»

Och vid den stora slutväkenskapen finner han vågskålen göra tydligt utslag åt hans egen sida. »Jag säger dig att av oss två är det du som inte älskar, ty du förstår inte, du betraktar inte och du gör ont utan att veta det. När man älskar förstår man. Du har alltid undvikit att bli på tu man hand med mig, tystnaden och mörkret. De tre yttre villkoren för kärleken. För dig har jag inte varit annat än landsknekten, soldaten. Jag har inte varit mannen, honom struntar du i. Jag har inte varit själen, den av andar bebesatta. Endast en detalj i ditt system. Under det att för mig du var allt det på andra sidan, allt det okända, hela Mysteriet. Du var inte nog barmhärtig att förstå vad du hade i dina armar. Du såg ingenting, du ville inte se eller förstå någonting. Medan jag ägde nog styrka att utplåna mig, att vara varken dig eller mig eller någonting överhuvud taget. Jag glömde beröringen, ty du var för mig en evighet, uppfattbar med känseln.»

Men det i sista hand avgörande för Aguéli, det stora ojämförliga offret, det är uppgivandet av naturen, kvarstannandet i denna storstad som han har lärt sig att hata, därför att han känner att den suger skaparkraften ur honom. Förtvivlan över vad han sålunda har måst beröva sig själv kommer till ett gripande uttryck i ett brev skrivet i Genève den 26 december 1909.

»Jag har för din skull övergivit hela världen på en gång. Jag har varit beroende av ditt godtycke, och du har varit obarmhärtig, långt innan historierna med Aimée och Dufresnoy. För din skull har jag avstått från naturen, från landskapet som för mig var konsten, livet. Du har blottat mig för världen, kommit dina gäster att skratta åt min oerfarenhet och min blyghet. Du har varit grym, avskyvärd mot mig under långa år och du har torterat mig utan att veta det. För din skull har jag avstått från mina drömmar, från mina illusioner, från mina förhoppningar, från hela mitt liv, från alla mina tycken och intressen. Du, du har inte offrat för mig ett dugg av din fåfänga. Du har alltid velat ha människor mellan oss. Under tio år har du inte kunnat finna några tysta timmar att skänka mig. Du har ljugit alltför ofta, du har alltför ofta visat din dåliga vilja för att jag nu skulle kunna tro dig.»

Den 24 februari 1910 återkommer Aguéli till samma tema: »När jag blev kvar i Paris uppoffrade jag all min ärelystnad, alla illusioner och drömmar. Du har aldrig förstått att detta för mig var att avstå från livet, från alla möjliga liv. Att genom att stanna i all evighet i Paris, gick jag *med vidöppna ögon* mot en moralisk, konstnärlig, oundviklig, säker, smärtsam död.»

Men det är i ljuset av fjorton års bittra erfarenheter som Aguéli här ser förhållandet mellan sig och sin älskade. Helt visst tedde det sig helt annorlunda de första åren efter återkomsten från Egypten. Bitterheten skulle även denna gång som så ofta förr och senare upplösas i försoning. Jag har dock velat redan här anföra dessa brevutdrag från en senare epok för att man lättare skall förstå utvecklingen av Ivan Aguélis egendomliga och sammansatta psyke.

Utan att känna till dessa förutsättningar fattar man ej det, jag skulle vilja säga raseri, varmed Aguéli denna höst 1895 tar fatt på sina österländska språkstudier. Erfarenheten hade redan hunnit lära honom att han för att måla måste befinna sig 1. utom stad, 2. utom hus och helst 3. utom Europa. Nu var han av oslitbara band kvarhållen i den europeiska världsstaden, men han ägde åtminstone möjlighet att i tanken förflytta sig till Afrikas öknar och Asiens djungler och samtidigt i tysthet förbereda sig på flykten ur fängelset.

Paris bjöd på rika möjligheter för den som ville fullkomna sig i österländska språk, och Ivan Aguéli slog sig med glupande kunskapshunger ned vid det dukade bordet.

Det var två skolor som i första rummet erbjödo sig: *Ecole spéciale des langues orientales vivantes* och *Ecole pratique des hautes études*. Den förra var ett barn av konventet och inrättades 1795. Den utbildar tolkar och administratörer för Orienten och Fjärran Östern. Den förbereder också elever, som ägna sig åt handel och affärer. Studierna räcka i tre år.

L'Ecole pratique des hautes études inrättades 1862 för att genom praktiska övningar komplettera den teoretiska undervisningen. Denna skola, skriver Larousse, har blivit en medelpunkt för fria vetenskapliga forskningar utan officiellt program. Skolan, som har sina lokaler och laboratorier spridda över Paris och även förlagda till landsorten, är delad i fem sektioner: I. Matematik, II. Fysik och kemi, III. Naturvetenskaper, IV. Historiska och filologiska vetenskaper, V. Religionsvetenskaper. Av eleverna fordras inga intyg, varken vad ålder, examina eller nationalitet beträffar. Efter ett års studier kan eleven på förslag av skolan och genom ministeriellt beslut utnämnas till »élève titulaire», en heder som 1896 kom Aguéli till del.

Båda dessa skolor erbjödo tydligen Aguéli stora fördelar. Valet dem emellan tedde sig svårt. Han löste frågan genom att bestämma sig för båda.

Men ej ens på detta sätt kände han sitt kunskapsbegär tillfredsställt. Han utfyllde luckorna i sina studier med enskilda kurser för ett antal framstående specialister.

Jag har varit nog lycklig att av en av Aguélis studiekamrater från dessa år, bibliotekarien i la Société Asiatique, Lucien Bouvet, få en förteckning över de lärare vilkas undervisning den svenske språkforskaren åtnjöt och de språk som han studerade. Listan är onekligen imponerande.

I *Ecole spéciale des langues orientales vivantes* studerade han arabiskt skriftspråk för den berömde Hartwig Derenbourg, vulgärarabiska för Octave Houdas och hindostani för Julien Vinson.

I *Ecole pratique des hautes études* hade han valt två sektioner. I den för historiska och filologiska vetenskaper hade han förmånen att studera sanskrit för den frejdade Sylvain Lévi, medan han vid studiet av arabiska återfann Hartwig Derenbourg, studierektor vid skolan.

Men även sektionen för sciences réligieuses hade fångat honom, och åter är det vid sin beundrade lärare Hartwig Derenbourgs fötter han sitter — säkerligen ofta ej blott i bildlig bemärkelse — och lyssnar till den lärde arabistens utläggning av Islam och Arabiens religioner. Det gällde tolkning av Koran och den förklaring därtill av Abd Allah Ibn Omar, den persiske uttydaren från 1200-talet, som bär titeln »den uppenbarade bokens ljus och tolkningens hemligheter».

Till omväxling med dessa subtila explikationer av Muhammeds lära underhöll den blivande medlemmen av l'académie des inscriptions sitt auditorium med tolkandet av kimjaritiska inskriptioner.

De av mina ärade läsare, som till äventyrs ej i vardagslag bruka syssla med dylika inskriptioner, vill jag upplysa, att kimjariterna eller kimjarerna voro en kulturellt mycket högtstående sydarabisk stam, som omkring år 115 f. Kr. undanträngde sabeerfolket i södra Arabien.

Man tycker att Aguélis tid skulle ha svårt att räcka till för de språkstudier, varmed han dessa samma år från 1895 till 1900 kompletterade kurserna vid de båda ovannämnda skolorna: etiopiska för Joseph Halévy, sanskrit för Louis Finot och egyptiska för Paul Guieysse, den berömde matematikern, filologen och politikern.

Det var f. ö. ej blott genom språkstudier, som Aguéli förberedde flykten från Europa. Av brev till Bianchini framgår, att han av samma anledning även hade börjat friska upp sina botaniska kunskaper.

Käre bror — Paris 1 nov. 1895

för en timme sedan ditt brev och växtförteckningen. Jag får tacka dig tusen gånger för din goda vilja, men ledsamt nog så högg du i sten vid valet av bok. Det fordrades den »Enumeration»* jag talte om, växterna ordnade efter naturliga systemet, ej efter Linnés. Jag vågar bedja dig på det vänligaste sända mig denna, och med allra första,

* Enumeratio plantorum Scandinaviæ, växtförteckningar, utgivna av botaniska bytesföreningen i Uppsala.

ty vilken dag som helst så kan jag i ett nu få tillfälle resa till Java, o. då *måste* jag ha botaniken klar. Jo, så hänger det ihop. Det är Upsala bot. bytesf. pointsförteckning, ett grått häfte, gråblått o. inga streck i marginalen. Begär sista upplagan och märk noga att det är ordnat i familjer. Ber dig ursäkta många gånger att jag besvärar dig, men nu har jag ingen annan än du att vända mig till. Jag skall sända dig i stället en fransk bok, som skall intressera dig.

Jag har börjat skriva i en liten fransk tidning, diverse artiklar, o. så konst, literatur, theater. Jag får ej göra som jag vill, men jag skall sända dig ett par compte-renduer vid tillfälle, valda bland de minst omstöpta.

Så målar jag en liten smula o. så läser jag arabiska, o. förbereder mig på en bok över Islams philosophi, en över Swedenborgs kärlek o. methafysiks-theorier o. en tredje, ett författarinneporträtt, som jag skall göra ett litet mästerstycke utav, ta mig tusan! Jag ser mig behöva tillägga, att det skall bli ett porträtt i bläck o. papper.

Är det inte triste, kära bror, att se mig sitta och klottra papper i stället för att bygga sol-slott. Men vänta mig, tills jag kommer tillbaks hem till den riktiga södern, Afrika eller Oceanien.

Jag bråkar med Shakespeare också, och hans dramatiska arkitektur, allt detta med en viss, åh, vi kan tillstå det, mycket stor motvilja. Det enda som intresserar mig i dessa förbannade klimat, det är att sitta hemma, med benen i kors à la turque och titta på min vackra katta, fyrbent s. v. p. o. avguda henne, o. tycka att hon är f. n. så mycket vackrare än hela människosläktet. Just nu lever hon rackare med sin svansspets, snurrar som en raket över mitt bläckhorn, o. jag tittar med avundsjuka, o. önskar att jag också hade fyra ben o. vore i vildmarken o. finge springa mycket långt bort.

Fy, vad världen och mänskligheten äro osmakliga! Vilket elände! Djuren o. växterna äro mycket förståndigare än vi. Jag går nästan aldrig ut, jag tål knappt att se folk, det gör mig ont, o. för var gång jag sticker näsan utom dörren, så ser jag det tusenhuvade vidundret, la foule, l'humanité, o. jag halvspringer för att få komma hem igen så fort som möjligt. Alla djävlar man ser på gatan, o om man kunde massakrera dem allihop! Visst finns det ett helvete, kära bror. Vi befinna oss själva däri.

Jag har träffat Wilhelmson och Graumann. Jag tycker mycket om dem. Försök att skaffa mig Lindbergs adress i München! Jag skulle vilja skriva till honom.

Jag bor i en liten vacker vindskupa, i ett urgammalt hus, rue Mazarin, bakom Institutet. Men du skriver fortfarande till mig rue de Seine 53. Jag lever ytterligt indraget, men som jag äter på mitt rum o. känner till alla resourcer i kvarteret, så lever jag mycket bra på 1 fr. à 1.50 om dagen, o. jag äter mina två goda mål om dagen. Allt sedan fängelset har jag aldrig mått så bra i avseende på matväg, o. i följd av detta så länge efterlängtade materiella lugn, relativt, men i alla fall så börjar jag formulera mig. Men jag har inga böcker o. knappt några färger.

Jag lever »un peu à l'orientale», herre Gud, jag är nog inte samma människa, jag heller, sedan Egypten. Jag lever på mina solminnen och hela det här usla västerlandet, med dess satans klimat, det är nu bara små retsamma tillfälligheter, som förta samtalslusten helt enkelt och komma en att föredraga ensamheten framför sällskap. Men ingalunda kunna de inverka på ens själsrörelser o. på ens inre frid. Hoppet att få slippa lös ur denna stad, denna civilisation, det är hoppet att en gång vakna ur en ohygglig spökdröm, med maran. Allting har ett slut, n(om) d(e) D(ieu), t. o. m. mitt brev. Lev väl!

Vännen
Ivan.

Figurstudie. Blåkritsteckning.
Tillhör Nationalmuseum.

Den i brevet omnämnde Graumann är konstnären Carl Graumann, numera bosatt i Falun. Carl Wilhelmson, som många år senare genom sitt ingripande i rätta ögonblicket skulle återföra Aguéli till konstnärsbanan, blev redan vid denna tid trots den stora olikheten i karaktär en av Aguélis allra intimaste och mest förstående vänner.

Brevet till Bianchini följs snart av ett annat till samme adressat.

Paris (den 15) nov. 1895.

Käraste Bror,

Häromdagen skrev jag till dig ett längre brev, men utan att egentligen tala om det viktigaste. Här har du det.

Du har ju försänkningar i någon större tidning, där dom betalar. Eller du är ju »au courant» med vad som tryckes i Sthlm, eller Gtbg. Jag skulle så gärna vilja skriva korrespondensartiklar en eller ett par i veckan åtm. för att få litet mynt. Jag är rätt hemmastadd i Chambre des Députés-politiken här d. v. s. jag har bara att gå tvärs

över gatan för att få veta allt vad jag behöver i den vägen och mer till — jag kan då göra goda (artiklar) och korrespondentsaker över dagens frågor. Du förstår, vad skall en fattig flicka göra. Jag måste förtjäna litet mynt, annars går det inte väl för mig.

Jag frågar dig då.

1) Vad heter en tidning *där man betalar*, det är det viktigaste, åtminstone en smula betalning. Tidningens åsikter ger jag tusan i. Den bör helt enkelt ej vara allt för nersmord med den förb. tyska politiken, som dom envisas med. Tolerant, en smula skeptisk, men icke krypande för Berlin. Det är allt vad jag begär. Men, som sagt, det viktigaste är att man betalar.

2) Har du försänkningar i sådan tidning, hoppas jag du lägger ett ord för din fattige medbroder. Du kan ju säga att man skriver i franska tidningar och att det ta'r sig, sa' pojken om skrika.

3) Jag skall inte alls vara våldsam, d. v. s. jag skall sätta ceremonikostym på fraserna om så fordras.

4) Du skall vara god och underrätta dig och sedan mig, om tidningen i fråga är judevänlig eller ej. Eller om det är mycket judar i den etc. Ty det bör jag veta, då jag skriver. I Frankrike kan man ej tala om opportunister utan att röra vid judarna, ser du.

5) Skulle dom inte (?) vara hugade för något, så skulle du ju kunna säga dom att för en 10—15 frs i veckan så kan jag skaffa dom en eller i värsta fall två artiklar. Men du förstår att jag vill ha något så när hyggligt betalt. Emellertid, som jag lever på en franc à 1.50 om dagen, så bör du förstå, att denna lilla modesta summa har ett visst värde för mig i alla fall.

6) Hör du, Ord och Bild, det är naturligtvis ingenting att göra där? Betalar dom t. ex. politiska artiklar, franska, de mest underrättade man kan få? Jag har lust att göra en över nya ministeren, som skall bli rolig. D. v. s. jag skall skälla på den gamla.

Man kan vara övertygad om att jag skall vara mycket taktfull ang. politik. Det är det enda sättet att verka den vägen, d. v. s. då man ej kan gå våldsamt tillväga.

Jag träffar nära på alla dagar min direktör som för ett par år sedan var mitt i brinnande politiska livet. Han känner sakerna otroligt väl inifrån och vill med allra största nöje stå mig till tjänst.

Jag litar på, käre bror, att du är så hjärtinnerligt hygglig och står mig till tjänst med detta. Då du kommer hit till Paris, så skall jag i min tur möjligen kunna vara dig till tjänst.

Hör du, Per Hallström, han känner ingenting om det där? Är han kantstött på mig. Vilka kamrater träffar du nu för tiden?

Och Teneriffa. Hur bar du dig åt för att komma dit? Vad kostar resan? Numera har jag åtskilliga goda vänner i Egypten, och om du skulle behöva resa ut igen till ett varmare klimat, så föreslår jag dig denna trakt. Där har du torr, varm och ren luft, först och främst torr, och det är vad som botar bröstsjukdomar förstår du! Franska läkare skicka fullt med folk dit som ha ont i lungorna o. s. v. Du kan leva där för kolossalt billigt, för 1 frc om dagen lever du gott, gott som araberna, för 2 frc—2.50 mycket präktigt, hos grekerna — som äter ungefär som fransmännen. Du har $2^1/_2$ liter gott och oförfalskat rödvin, grekiskt, för 50 centimes så oförfalskat som man aldrig kan få det i Frankrike. Och muskat från Samos, som är guld på buteljer, guld som dryck $2^1/_2$ liter för 1.50 fr. Då kan du gissa dig till resten.

Den 14 nov. 1895. Resan fr. Marseille till Alexandria i III klass hytt, som du delar med 4—5 andra män, där man har det utmärkt bra 90 frs. och 20 frs. mat för hela

resan. Fr. Alexandria till Kairo 8 frs. II klass och 5 frs. III klass järnväg. Från Paris till Marseille 43 frs. III klass.

Igår kväll kom Louise Michel till Paris och undertecknad står omnämnd i nästan alla dagens tidningar i Paris som varande henne till mötes. En tidning har t. o. m. tagit sig orådet före att beskriva min barett och slängkappa och Mme Huot har halva spalter om sig. Vi gjorde riktig uppståndelse där nere vid garen, då vi gick och promenerade fram och tillbaks på kajen, väntande på tåget. Reporterna kom så artigt fram och frågade vad jag hette, eller också talte om att dom sett mig förut i andra omständigheter, anarkist-rättegången o. s. v. Om några dagar skall jag skriva på svenska en liten bit om hennes anländande hit och sända dig och om du då kunde placera det nånstans och få betalt för'et. Och så få vi tala om korrespondensaffären.

Se här ett par kritiker av din bror Ivan. Jag har intet annat till hands än detta och för övrigt så äro konstkritikerna det enda tillfället jag har att skriva, hur jag vill, ännu så länge. Dom ger mig inte annat göra än detta, och så biografier över karlar som jag tycker just inte är något vidare intressanta och så översättningar från engelska, svenska och arabiska, det förekommer rätt ofta.

Jag sänder dig även i korsband en sorts analys över St. Saëns 3me symphonie en ut-mineur. Det kanske kan intressera dig och vännerna där hemma.

Och tusen tack för ditt kära brev. Jag är helt förvånad över att du ej kan få den där olycksaliga boken i Sthlm, då jag köpt den på bokládan i Sala. Så fort jag reser någonstädes, skall jag tvärt underrätta dig om kosan. — Wilhelmson träffar jag i morgon. Vad han skall bli belåten att höra talas om dig, den hederspojken är i sta'n också. Man hälsar honom från dig. Man har ej sett honom på länge, men nu skall jag upp till Montmartre i morgon redan och hälsa på vänner och bekanta.

Ber dig hälsa alla bekanta från mig. Mme Bianchini och din bror. Och alla ynglingar som ha mig i god hågkomst. Vilka ser du nu? Och vilket är de gamle kamraternas öde? Har du träffat Bob Sandberg och Arthur Sjögren?

Vet du Lindbergs adress?

Vännen Ivan.

53 rue de Seine

Den 23 december 1895 tackar Ivan sin mor för julgåva och berättar litet om sitt liv.

Paris 23 dec. (tisdag)
1895

Kära Mor,

Jag får tusen gånger tacka dig för den storartade julgåva jag erhållit denna morgon ty en händelse gjorde att jag denna morgon kom över ett ytterst dyrbart arbete om arabisk grammatik, det största som finnes på något europeiskt språk, d. v. s. Lacy's stora arbete, den underbaraste av lyckträffar gjorde att jag fick den för 8 frs och det är att märka att den har kostat 40 frs ny, och den är nästan omöjlig att få, ty det är ett gammalt klassiskt verk, som man går på biblioteken för att läsa. Jag är säkert den lyckligast lottade av alla mina kamrater. Jag var bortskyldig resten 12 frs, och så är jag då lika fullt utan till hyran, den 8 januari, då jag måste ut med 40 frs för mitt krypin. Får jag bedja dig vänligast sända mig en smula till mat och husrum, och kläder, ty jag är i stort behov därav. Men jag kunde ej försaka detta goda tillfälle att få mig ett dyrbart verk, som skall lätta i *högsta* grad mina framsteg på skolan.

Vi ha nu skollof till den 6 januari, men då börjas det igen.
God fortsättning på julen, hjärtligt tack och gott nytt år, önskar dig tillgivne sonen

Ivan.

Hälsa Dr Lénstrand, om han vill ha några hälsningar från mig. Säg honom att troligen nästa år, i alla händelser förr eller senare så reser jag till Indien eller Afrika, och då skall jag plocka växter åt honom om han är snäll.

Julaftonen 1895 hade ett tiotal konstnärer samlats på bildhuggare Albert Stockenströms ateljé. En av de närvarande, Falubon numera fabrikör Sivert Herdin, den aktade innehavaren av ett ansett färgeri, på den tiden en framåtsträvande ung studerande i Paris av sitt blivande yrke, har för mig skildrat den minnesvärda kvällen.

Där såg man först värden själv, vacker, lång och välväxt, med mjuka och försynta rörelser och händer som talade om lust att skapa av materien. Där fanns den ivrige teosofen, Falumålaren Carl Graumann och Carl Wilhelmson bredvid den finske målaren Wilho Sjöström. En slags gran hade anskaffats, ett slags brännvin och glögg av obestämbar art fanns också.

»Vi hade inlett festen», berättar Herdin, »då in kom stormande en yngling som direkt tagen ur en rövaroperett. Turban på huvudet, ingen krage, och en vid kappa över det hela. Byxorna var minst sagt opressade, skorna skeno ej.

'God afton, gentlemen', slungade han ut, 'det var fan vad ni ser fina ut!'

Det dröjde ej länge förrän den nykomne, man sade mig att han hette Ivan Aguéli, ensam dominerade det förut livliga samtalet. Därunder hade han en visserligen livlig men ensidig gest. Högra armen gick hela tiden som en bila rakt upp och ned.

Och medan ögonen sprutade eld, utvecklade han med glans och hänförelse sina anarkistiska och nationalitetsfria idéer.

Då hördes plötsligt en skarp röst: 'Du är ett fä, Aguéli'. Det var Carl Wilhelmson, som föll samman i raseri inför hädandet av allt det han hållit kärt och dyrt. Han kastade sig gråtande på chaiselongen, medan vi andra tillhöll Aguéli att i den franska égalitetens namn även låta oss andra få en syl i vädret. Han var mänsklig nog att lystra därtill och ruset visade sig denna gång ha en lycklig inverkan på sinnena, glöggen måtte ändå inte ha varit så galen. Blott ett tag hotades lugnet, när den jättelike Sjöström med handen högt i vädret demonstrerade för den kortväxte Wilhelmson, hur skyhögt finnarna stodo över svenskarna, vilkas betydenhet han målande beskrev genom att krypa ihop till golvet. Men även denna lilla meningsskiljaktighet blev lyckligen uppklarad, och försoningens dimma bredde sig allt tätare över allt och alla i ateljén.»

Denna vinter, 1895, hade den armeniska frågan börjat bliva aktuell. De första, av engelska tidningar påtalade massakrerna, hade väckt en stigande indignation mot den turkiska regeringen och talrika opinionsmöten fördömde de upprörande människooffren.

Helt naturligt fyllde dessa händelser Ivan Aguéli med ett brinnande intresse. Men hans stämning inför dem var komplicerad. Hans sympati för de förtryckta armenierna var djup och uppriktig, men å andra sidan voro turkarna hans vänner, och han kunde ej freda sig för en känsla att hela saken fått överdrivna proportioner, tack vare den väldiga propaganda som underblåstes av Englands politiska intressen.

Hur som helst — den 31 december 1895 hade han infunnit sig på ett av armenierna i Paris anordnat protestmöte. Vågorna gingo höga, och när en av de närvarande turkarna, dr Tsakiris, hade begärt ordet för att taga sina landsmän i försvar, kastade sig ett femtiotal armenier över talaren. Men denna feghet var mera än Aguéli kunde lugnt bevittna, och utan betänkande ingrep han i det vilda handgemänget till den ensammes förtsvar. Det torde ej vara överraskande att han själv i sin underliga österländska dräkt blev tagen för turk. Ett stolsben i ansiktet och en klack över näsryggen var det hårdhänta svaret på hans människovänliga handling.

Den sårade blev omhändertagen på l'Hôpital de la Charité av en läkare med det för svenskar sympatiska namnet Desprez. I det intyg som dr Desprez utfärdade heter det:

Administration générale de l'Assistance publique à Paris.
Charité.

Jag undertecknad, kirurg vid sjukhuset La Charité, intygar härmed att Aguéli (Ivan) 26 år gammal har behandlats på min avdelning salle Boyer, 14, för ett brott på näsbrosken och underhudsblödningar i ansiktet som följd av slag som han fått den 31 december 1895. Och att han i dag är konvalescent efter 11 dagars behandling.

13 januari 1896.

A. Desprez.

Vid första möjliga tillfälle uppsökte Aguéli sin vän Stockenström, djupt upprörd över det oförtjänta olycksöde som drabbat honom. Han var fast besluten att söka få tag i de skyldiga och bad Stockenström följa sig till en armenier som han fått adressen till. Även till den gamle vännen Félix Fénéon, numera en ledande kraft inom den ansedda *Revue Blanche*, vände han sig för att bli rentvådd från anklagelsen att ha svikit armeniernas heliga sak. På Aguélis begäran skrev Fénéon ett intyg av följande lydelse:

»Jag förklarar att under loppet av år 1895 och redan innan Le Revue Blanche publicerat en artikel till försvar för armenierna har Ivan Aguéli vid flera tillfällen talat med mig angående händelserna i Armenien och alltid på det mest livligt sympatiska sätt för detta folk.

Redaktionssekreteraren
Félix Fénéon.»

Men dr Tsakiris skulle inte glömma sin skuld till den oväntade hjälparen från Norden, och när denne några år senare, vid tjurfäktningen i Deuil, fick lida för ett lika obetänksamt och lika idealistiskt färgat tillrättaläggande av en snedvriden världsordning, skyndade sig den tacksamme turken att i ett artigt brev till Aguélis försvarsadvokat, M. Henri Robert, påminna om det chevalereska dådet den 31 december 1895.

Att Aguéli denna första tid efter återkomsten från Egypten lagt målningen på hyllan, framgår bl. a. av ett brev från Carl Wilhelmson till konstnären John Ericson, som bett sin unge vän om hjälp att bland skandinaver i Paris samla in bidrag till den handteckningssamling Ericson höll på att lägga upp. Den 10 februari 1896 skriver Wilhelmson angående denna sak:

»Det är skada att det finns så få skandinaver i Paris numera, de som finnas ha alla lovat mig teckningar, åtminstone de som jag [anser det] är värt att ha teckningar av. Aguéli, anarkisten, har lovat att göra en, han målar ej numera, han studerar språk på Sorbonne.»

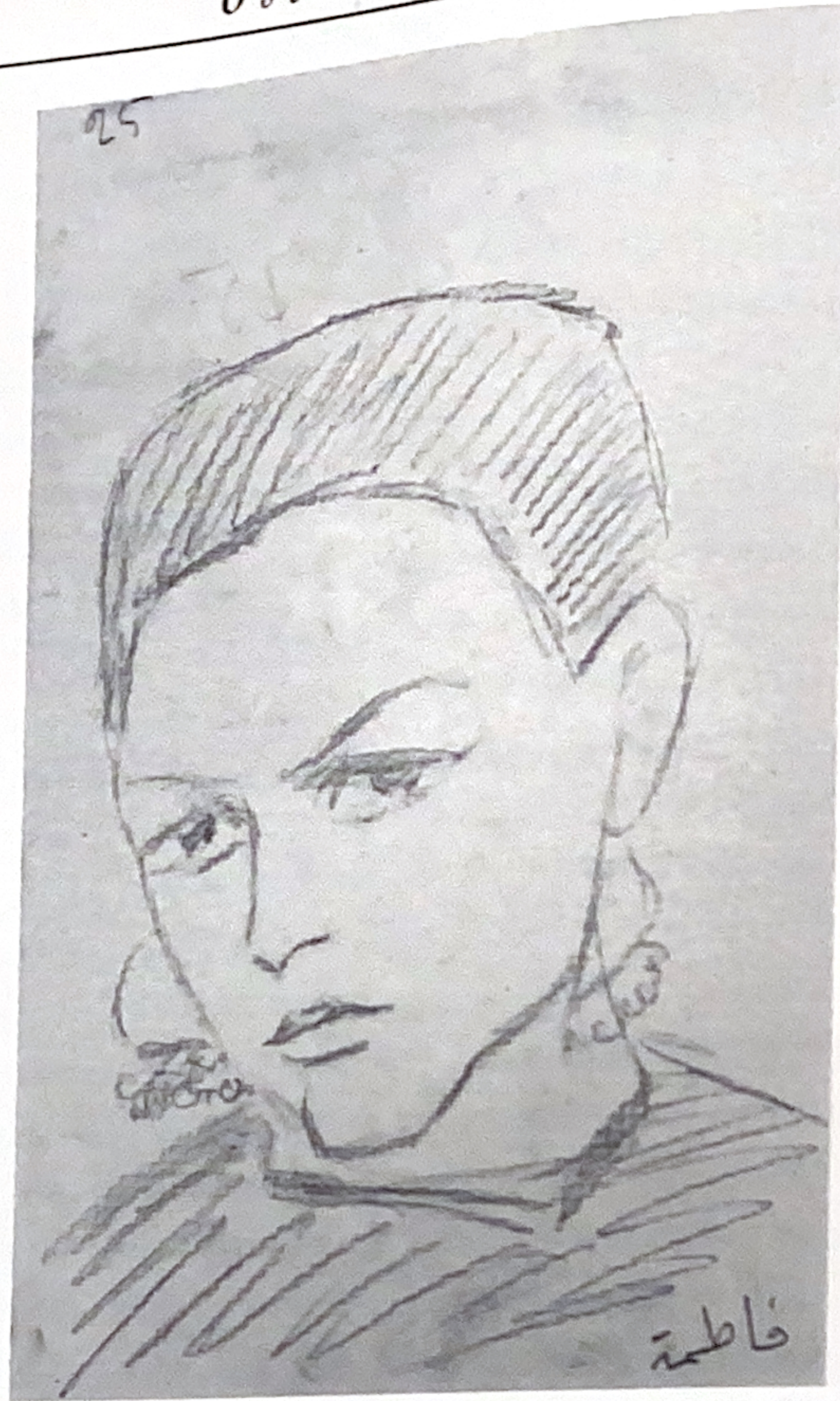
Den 25 juli 1897 skriver Wilhelmson, tydligen i anledning av en ny påminnelse från Ericson:

»Jag skickar dig härmed en brevlapp av Aguéli, det var vådligt vad du samlar nu. Aguéli har en gång lovat mig en teckning till dig, men det har han nog glömt, jag tror för resten att han aldrig ritar nu för tiden, han ville lära sig, sade han, ville till och med att jag skulle lära honom, men han hade aldrig tid för sina språkstudier.»

Under denna tid hade likväl Aguéli arbetat på en målarskola, om också hans besök där kommo ytterst oregelbundet och snart upphörde alldeles.

Det var på atelier Delécluse, rue Notre-Dame-des-Champs, där Paul Louis Delauce och Georges Callot voro lärare. En av eleverna på skolan, Georges Rémond, numera bosatt i Kairo som Controleur des Beaux-Arts, beskriver de båda nämnda lärarna som akademiska konstnärer i tidens stil, utan varje som helst begåvning.

En av Aguélis målarkamrater på atelier Delécluse från denna tid fröken Berta Kerfstedt, numera professorskan Wilhelmson — en av hennes dagboksanteckningar från skolan är daterad juni 1896 — bevarar ännu i dag

Studiehuvud. Blyertsteckning.
Tillhör Nationalmuseum.

ett starkt minne av det uppseende som de blåa konturerna kring svenskens aktstudier väckte hos de unga konstnärsadepterna.

Men ateljébesöken betydde för Aguéli endast en tillfällig avspänning, ansatser gjorda mera på trots än med en allvarlig avsikt att fortsätta. Det som denna tid utom språkstudierna upptog honom var verksamheten som kritiker, särskilt krävande, när de stora vårsalongerna öppnades.

Det kan vara av intresse för bedömande av kritikerns allmänna inställning att se hur han sökte sin kurs över det hav av konstverk där han blivit slungad utan annan kompass än sin smak och sin känsla.

Jag avtrycker som belysande inledningarna till de »Ivan» signerade recensionerna i »L'Encyclopédie Contemporaine» över *Le Salon du Champs de Mars* och *Les indépendents* för 1896 och *Le Salon des Champs-Elysées* för följande år.

Porträttstudie. Blyertsteckning.
Tillhör Nationalmuseum.

Le Salon du Champs de Mars 1896.

»Ett oundvikligt öde vill att den goda medelmåttan blir en profanering av några verkliga mästare, som efterapningarna låta oss se i olika stadier av degenerering. Här finnas målningar av Puvis i krita, av Manet i plåt, av Ribot i sockerdeg, av Whistler i ärtsoppa, etc. etc. Det är alltid samma små konster av skickliga fingrar som bjuder handen och det andra åt denna stora publik av blaserade som söker lättvunna sinnesrörelser. Och Gud skall veta att här finns det som är tomt och skrikigt. Låt oss med tystnad förbigå dem och låt oss tala om de få sällsynta!

Puvis de Chavannes och Rodin förverkliga sammansmältningen av det helleniska idealet och den kristna andan och representera på detta sätt det vackraste i våra dagars latinska värld . . . Puvis de Chavannes har alltid kommit mig att tänka på Medelhavet. Han är, trots sin hellenism, djupt känslobetonad, och jag ser förklaringen till denna egenskap i den omständigheten att han syntetiserar en jord och en horisont.»

Les indépendants 1896.

»På de officiella salongerna, liksom på de flesta grupputställningar, ser man ej annat än den konst som en samling vilken som helst frambringar, eller den konst som föds ur den latinskt-klassiska och latinskt-kristna traditionen, eller också *kommunalkonsten* eller den sociala konsten etc. etc., ända t. o. m. boulevardkonsten. Här däremot böra vi inte söka annat än de isolerade konstnärer som framträda. Och på grund av den respekt som man är skyldig »den ensamme mannen», gör en fri salong ett starkt intryck i det fria försökets namn. Vi bringa också vår hyllning åt de aktiva medlemmarna av *La Société des artistes indépendants*, för att de ha åtagit sig detta säkerligen otacksamma och strävsamma arbete och för att de med så mycken smak ha fullgjort det.»

Le Salon des Champs-Elysées 1897.

»Vi skola inte tala om de qvasi-officiella representanterna för den artistiska traditionen, som vi sätta mycket värde på men som lämnar oss ganska kalla. Vi skola heller inte tala om kopisterna från Louvren och Luxembourg, fabrikanterna av dragplåstren, av sötsakerna, tillverkarna av skräckmålningar och tjurfäktningar. Vi skola inte tala om annat än dukar som ha sagt oss någonting, om målare och skulptörer som ha betygat sin talangs oberoende.»

Men det är vid analysen av de enskilda konstnärerna och konstverken som konstkritikern blir allra mest fängslande. Han har ett starkt rent formellt intresse och fäller träffande anmärkningar om teknik, om kompositionella finesser; men sedan väl denna fasta grundval är lagd, bygger han vidare på det fantasislott som hans inre öga skådar. I sådana ögonblick känner han sig säkerligen själv som skapande konstnär.

Så skriver han om Stockenström på Champs de Mars, så om Munch och Dufrénoy hos independenterna.

»Stockenström, bildhuggare, utställer fyra helt märkliga arbeten, två statyer i brons, ett fragment likaledes i brons och en bas-relief. Det är en skulptör som känner sin konst i grunden, som aldrig begär mer av den än den kan ge och aldrig någonting i strid med sin natur. Bakom materien som han formar har han sett fantomen, som är det verkliga föremålet för hans arbete: i stället för helt fulländade former har han sett rörelser, i stället för anatomiska plan har han sett färger och arkitektur, i stället för gester och grimaser har han skådat horisonter. Härav kommer det djupa och bestående intryck han gör, denna känslans oföränderlighet,

förenad med flyktigheten av en hastigt svinnande hallucination, ett slags latent liv som ständigt skapar bilder, bilder och åter bilder. På en gång arkitektur och ett gengångardrama, så förefaller det mig att Stockenström uppfattar skulpturen, och jag ger honom rätt.»

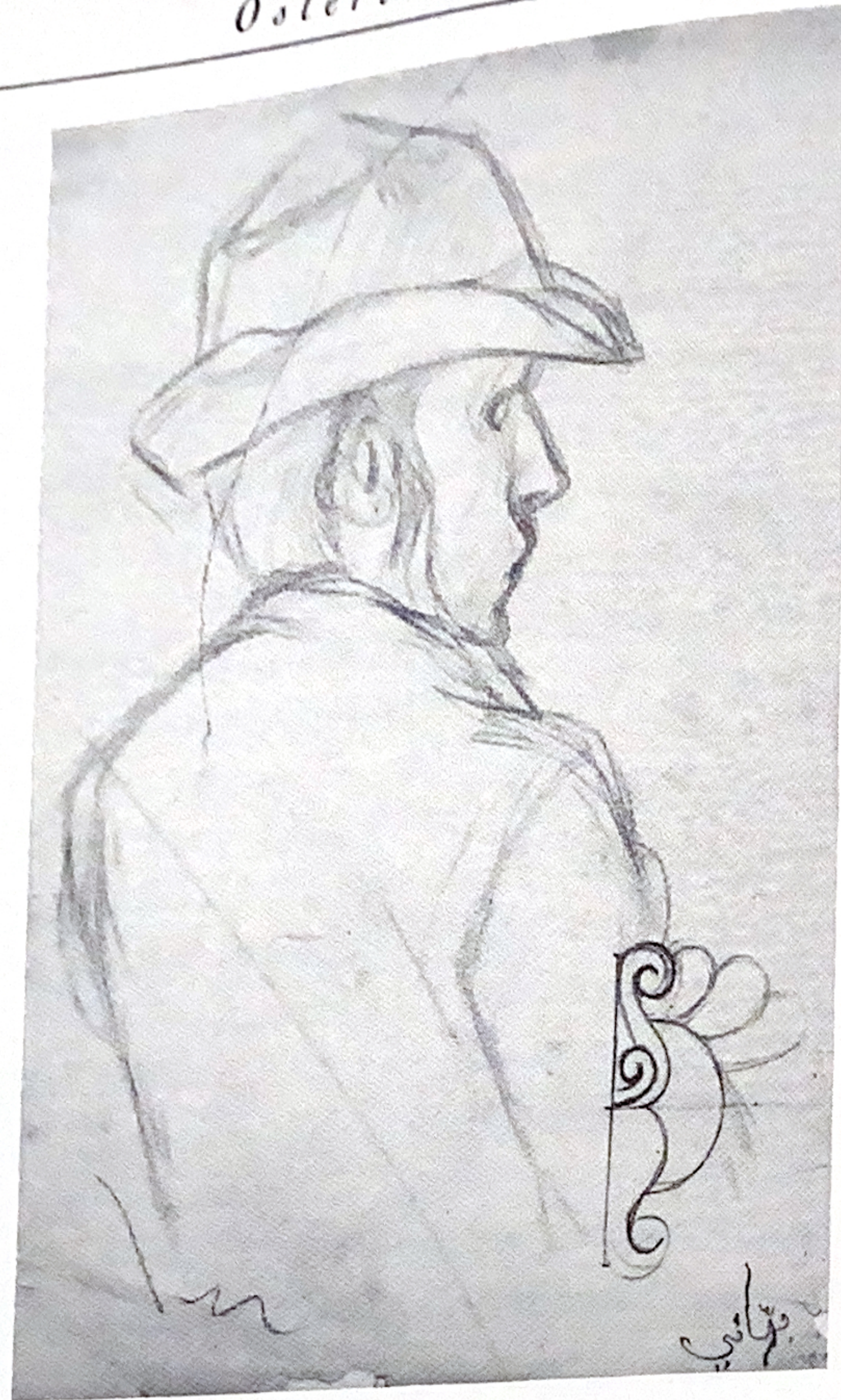
När jag efter genomläsandet av denna fascinerande recension ville uppsöka de omskrivna skulpturerna i utställningskatalogen, konstaterade jag till min häpnad att de ej stodo upptagna i densamma. En förfrågan hos konstnären gav mig förklaringen. Skulpturerna voro mycket riktigt utställda, men de hade ej blivit införda i katalogen, då det endast var genom personligt ingripande, efter det stora jurysammanträdets hållande, av utställningsjuryns president, Puvis de Chavannes, som de kommo med på utställningen.

»*Munch*. Hans målning föreställer ett sjukt barn sittande halvt upprätt på sin säng och avtecknande sig mot den vita huvudkudden, och till höger en kvinna som böjer sig ned. Han syntetiserar ett drama ur det mänskliga livet med en så djup rörelse att man känner att döden i egen spöklik gestalt är närvarande, fastän dold, som en tredje skådespelare. Man skulle kunna säga att detta barn med sin försvinnande profil — som man likväl med sådan självklarhet kan supplera — endast får liv genom en kraft från andra sidan graven, och axlarnas och armens rörelser stigmatiserar längtan att försvinna ur detta liv. Det rödaktiga håret lyser som i en vision, och längst ner, till höger, kastar en rödfärgad dryck i ett glas en stråle av den renaste purpur. Sorgen, uttryckt i stumma böner, böjer kvinnans huvud, och över mossgröna toner svävar ett grått, pärlfärgat moln, på en gång djupt och lätt, som det okända. En analys av konstnärens tekniska hjälpmedel skulle vara ett helgerån.»

Den här omnämnda »Enfant malade» är den numera i Göteborgs museum befintliga målningen.

»Monsieur Dufrénoys tavlor äro de som jag har betraktat mest och som ha gjort djupast intryck på mig. Men jag bör avhålla mig från att tala om dem, ty man utlägger inte logiken av böner och skrik. För att tala om dem måste man antingen göra metafysik eller dogmatik — eller psykiatri om ni så vill — aldrig konstkritik, av vördnad därför. Ty olycka över den som ber av fåfänga! Må det vara mig nog att säga att detta bildstormande mot sig själv och denna stolta hädelse mot formen är den sanna kult av den Ende Guden som talar utan mun, som verkar utan händer och som är det enda som skall befria oss från grekerna och romarna och från Nordens avskyvärdheter.

G. Ivan.»

Figurstudie. Blyertsteckning.
Tillhör konstnären Fritz Lindström.

Någon gång är det till omväxling en bok han anmäler. Så skriver han på tal om *L'Art au Caucause* par J. Mourier — det är alltjämt i L'Encyclopédie Contemporaine för 1896:

»Jag har själv under mina resor konstaterat byzantinernas djupa inflytande på Orientens konst, där det endast är den afrikanska arabiska konsten som är helt och hållet frigjord därifrån.

Författaren insisterar på uppfattningen av arkitekturen, som han anser som ett lands eller ett folks mest fulländade syntes. Vi applådera honom av fullt hjärta, så mycket mera som hans stora vyer, hans klara och uttrycksfulla stil, hans djupa kännedom om sitt ämne avslöja honom som ej blott en kännare utan, vad mera är, en lärd. — — —

Ivan.»

Detta år skulle medföra en stor förändring i Ivan Aguélis liv; den 22 december 1896 avled hans fader. Vad han tänkte inför dödsfallet behöll

han för sig själv, men brevet till modern, daterat Paris annandag jul 1896, låter oss ana hans känslor:

Kära mamma,

Jag är en smula bättre idag, ty det är mindre kallt o. fuktigt, o. då är alltid rheumatismen bättre. Men det varar ej så länge, vid första väderleksskifte så ligger jag där igen.

Jag har redan börjat ögonbehandlingen. Det kommer troligen att taga 18—20 gånger, men han har sagt att om han ej skulle lyckas på denna tid, så skulle han i alla fall fortsätta behandlingen gratis, ty han tror säkert att lyckas. Han har givit mig massagen ett par gånger, o. den vita fläcken på vänstra ögat blir allt mer o. mer genomskinlig. Jag har redan ändrat pince-nez-nummer från No. 6 till No. 10, vilket var ovanligt gott resultat. En av mina vänner, likaledes närsynt, som alltid skämtat i all vänlighet med min syn, finner sig nu vara mera närsynt än jag. Med Guds vilja hoppas jag bli fri från detta lyte, som i hög grad förgiftat mitt liv.

Så måste jag skötas för tänderna, jag har ännu två tänder som måste ryckas ut o. 4 som måste plomberas, det kommer nog att kosta mig en 40—50 kr.

Hela kroppen befinner sig i ett sorgligt tillstånd av förslappning. Det kommer svårt efter, dessa år av svält o. nöd, o. det ligger i Guds hand om jag någonsin blir bättre. En vinter hemma i Norden, o. då får du gräva ned mig också. Det är det strängaste allvar uti vad jag säger dig, o. jag har gått bakåt med hälsan i förfärlig grad. För flere år sedan var jag mogen för en sorgfällig läkarevård, o. ju längre jag drar på tiden, ju värre blir det.

På inga villkor vågar jag resa hem på vintern. Vid minsta förkylning kan jag få lungsot, som nu ligger o. lurar på mig vid första tillfälle.

Rheumatiskt hjärtlidande är egentligen ingen farlig sjukdom, i sig själv, men den borttager all motståndskraft o. blottställer den sjuke för alla slags olyckshändelser; man förlorar arbetslust o. arbetskraft, o. man lever endast av nerverna, som sålunda tröttats. Lika ofarlig som denna sjukdom är ensam, lika farlig är den i förbindelse med andra, o. vid minsta ansträngning eller våldsamhet, t. o. m. sinnesrörelse, så äro alla möjliga olycksfall att befara, anevrism, blodkärl som sprängas, slag, o. s. v.

På skolan är det sorgligt då jag tänker hur mycket jag blivit hindrad av brist på böcker. Hur mycket tid, hur mycken förspilld möda, för att det fattats mig några kronor att köpa det nödvändigaste i bokväg. Hur mycken onödig ansträngning, oro, sorg, som rågat måttet o. kastat mig omkull maktlös, modlös. Jag besvär dig att sända mig, så att jag må kunna arbeta under ljusare förhållanden. För 60 kr. kan jag nu få allt vad jag behöver i bokväg, o. jag kan göra märkvärdiga framsteg. — Alla mina lärare hava uppmärksammat mig, o. uppmuntrat mig. Det gör mig ont att en rent yttre sak skall hindra mig från att vinna deras beundran o. deras framtida bistånd. Tro ej att mitt studium är varken planlöst eller fruktlöst. Jag har ingenting övergivit, ingenting lämnat. Jag vill ej tala om mina planer, om mina drömmar, ty det skulle vara att vanhelga dem. Gud skall verkliggöra o. giva verklig form åt dem han behagar, o. jag vill ej ingripa i Försynens handlingar genom att giva mina planer en ordets form. Jag känner Guds hand över mig, under hans beskydd, o. ju mer jag böjer mig inför honom, ju större är jag, o. ju mer jag känner att det är inför honom, o. endast inför honom, jag har att avlägga räkenskap, ju mer känner jag att det är ej allenast min rättighet, men också min skyldighet att iakttaga tystnad o. ensamhet vis à vis människor. I hela Nya

Testamentet har jag nästan uteslutande läst Johannes evangelium o. Uppenbarelseboken, Joh. 17 kap. är kanske det mest storartade skrivet på mänskligt språk.

Tro ej att motgången o. prövningen äro tecken på Guds vrede. Tvärtom. De äro tecken på hans nåd, ty de äro tillfällen till seger o. ära inför honom, o. det är därför som de gudfruktige muhammedanerna, egyptierna o. araberna säga inför olyckan o. prövningen: »Ära åt Gud».

Jag beder dig skriva till mig med allra första.

Visa ej detta brev för någon! Tag reda på o. förstör alla brev från mig som min far samlat på som vittnen på de förtvivlade tillfällen i vilka han ställt mig.

Jag är endast skyldig pengar åt Palmgren o. Boyesen i Stockholm, o. åt Mr o. Mme Huot i Paris. Jag har inga andra skulder. Jag är skyldig Mr o. Mme Huot omkr. 290 kr., åt Palmgren o. Boyesen vardera 200 kr. *Ingenting vidare, på beder o. ära!* Det testamentsutdrag o. livförsäkringsbrev är o. förblir förlorat, men det har intet värde. Du får ett nytt livförsäkringsbrev på Svea genom att visa kvittot på inbetalningarna. Det är i deras eget intresse att ge ett nytt.

Tag reda på Lindströms adress. Jag skall skriva till honom, eller bed honom skriva till mig.

Hälsa så hjärtligt till alla som varit så vänliga o. hjälpt mig genom dig. Hälsa i synnerhet Näckenbäckarna. Jag har fått deras brev, men jag har förlorat adressen. Jag skall bli så glad att återse några av dessa hedersmänniskor.

Skriv o. tala om pappas sista stunder. Måtte hans återuppvaknande i andra världen innehålla en väg till frälsning. Gud är nådig.

Den 6 februari 1897 var fröken Berta Kerfstedt på stor bal på Hôtel de Ville. Hon anförtror sin dagbok att hon bland gästerna upptäckte Carl Wilhelmson, för vilken hon från avstånd hyste intresse, tillsammans med Ivan Aguéli och Mme Huot. Det var för övrigt inte lätt att undgå att märka dem, där de avancerade genom salen, med Mme Huot i mitten, hållande varandra i handen och med händerna lyfta i jämnhöjd med ansiktet.

Men i detta ögonblick inträdde republikens president, som behagade hedra festen med sin närvaro, och som ur golvet dök en skara detektiver upp, vilka oförmärkt bildade en kedja som oemotståndligt makade den misstänkte anarkisten bort i ett hörn av salen.

I slutet av april är fröken Berta Kerfstedt på vernissagen av Salon du Champs de Mars. Där ser hon åter de tre från Hôtel de Ville-balen, Mme Huot, Aguéli och Carl Wilhelmson, åter hållande varandra i de lyfta händerna eller, när trängseln ej tillät detta på en salongsvernissage något påfrestande sätt att avancera, gående i rad efter varandra.

På denna salong var för övrigt Carl Wilhelmson företrädd med en duk som fick ett vackert omnämnande av vännen i *L'Encyclopédie Contemporaine:*

»*Wilhelmson: Det sjuka barnet.* Denna tavla mitt ibland alla de medelmåttigheter som omge den, bryter av genom uppriktigheten i den känsla och det liv som kommer till uttryck. Enkelhet, intimitet — där är inte

för mycket av någonting, ingenting som saknas. Det är endast nätt och jämnt man ser hur stor roll viljan och tanken ha spelat vid tillkomsten av denna duk. Färgen, mycket ren, i gråa, gröna, bruna skalor, är av ett mycket intensivt silverljus.»

Det kan ha ett visst intresse att till jämförelse med denna fina värdesättning av den debuterande konstnären anföra den hårda domen över en av den svenska konstnärskoloniens mest ansedda medlemmar:

»Vad beträffar den ofantliga massan av artister som nästan äro ryktbara genom sin skicklighet, låt oss inte nämna mer än en enda, herr Hagborg. Han bör känna till alla yrkets finter, d. v. s. alla färgspråkets hemligheter. Men han har ingenting att säga. Inför en natur, gripande, fantastisk och musikalisk som de skandinaviska nätternas, lyckas han inte att åstadkomma något annat än en konfektbit, för övrigt fullkomligt smaklös.»

I början av maj är fröken Kerfstedt hemma i Uppsala, och vem möter hon här en dag på Östra Ågatan om ej Ivan Aguéli, i den gamla kända österländska dräkten, som här i den svenska universitetsstaden verkade dubbelt främmande.

Det var en annan gammal bekant som vid detta besök mötte Ivan Aguéli i Uppsala. Den gången skedde sammanträffandet på Järnbrogatan, och skildraren av mötet är Aguélis gamle vän från Visby Wilhelm Wennersten, som i *Gotlänningen* för den 1 december 1917 berättar därom:

»Jag gick nedför Järnbrogatan och fick syn på en konstig skepnad i en fotsid burnus, stickad och tjock, så den skulle dugt till täcke vid Nordpolen. Skepnadens huvud var täckt av en kaukasisk pälsmössa.

Sedan orientalistkongressen 1888 hade jag ej skådat en slik habit. Det var något i gången och rörelserna som väckte minnen. Ett på måfå framslängt »John» och ett reserverat »Sallem», på vilket följde ett på rätt dålig svenska: »Vem känn te mi?» och John var avslöjad. Om några minuter sutto vi i min skrubb. Och jag fick del av hans äventyr.

Det följde roliga stunder efter detta återseende. Första kvällen föreställdes främlingen för en av sina äldsta vänner, Reinhold M., vilken måste tillgripa Axel D. som tolk för att kunna samtala om nordens flora med scheik Ben Iwan. Mystifikationen var ypperlig, men avslöjandet höll på att kosta anstiftaren en ansiktsförsköning à la Johns. Bättre var det ej sedan på Carolina, där bibliotekarien Andersson rentav skaffade säkerhetsvakt för att se till att den mystiske främlingen där, som begärde fram och läste de mest svårsmälta orientalia, ej skulle spränga biblioteket i luften.

John hade egentligen kommit hem för att taga arv efter sin avlidne fader. Modern inträffade, eftertelegraferad, i Uppsala, och även hon hade svårt

att igenkänna sin John, och än värre arbete hade vi för att kläda honom efter någorlunda svenskt bruk.»

Ännu ett vittnesbörd om europeiseringsproceduren i Uppsala har kommit mig tillhanda från en gammal bekant till familjen Agelii, fröken Hanna Johanson i Runhällen. Vad tidpunkten angår, känner hon sig osäker. »Vilket år», skriver hon, »det var Tant Agelii mötte John i Uppsala, det vet jag inte, men jag förmodar att det var i början av 1890-talet; det var medan Farbror Agelii levde. Tant A. bodde hos en familj Schedin i Uppsala, bekanta till Mamma, därifrån hörde vi om hans hår, skägg och klädsel, som bestod i turban, sammetsjacka och korta byxor, någon mantel minns jag inte jag hörde något om. Tant styrde om att det blev nya kläder samt att hår och skägg avklipptes, ehuru han var mycket motvillig till alltsammans. Tant A. berättade icke det, bara att hon blev så häpen då hon fick se honom, fastän hon hade tänkt sig åtskilligt.»

Missminner sig min sageskvinna med avseende på året? Eller har både hon och dr Wennersten rätt, och få vi tänka oss Uppsala som en stående karantänsort för den hemvändande sonen, som modern, efter vad man med bestämdhet har uppgivit för mig, ej vågade taga emot hemma? Själv fördrog han ju heller inte Sala, men både mor och son trivdes väl i Dalarna, och där slogo de sig ofta ned tillsammans de korta tider John kunde förmå sig att stanna i hemlandet.

Ej längre än över midsommar kunde fru Agelii denna gång hålla sin orolige son kvar. Den 28 juni 1897 skriver Aguéli till Carl Wilhelmson, som då befinner sig i Göteborg, att han gärna ville sammanträffa med honom, när han några dagar senare skulle taga båten tillbaka till Antwerpen.

Men det var ej blott i det stilla, gammalmodiga Sverige, som Aguéli verkade främmande. Även i världsstaden Paris, där man ändå var van vid litet av varje, föll han på något sätt ur tonen. »Han kommer som ett kallt luftdrag in i vår krets», skriver den ovan citerade M. Georges Rémond, »utomordentligt mager som han var, verkade han som ett spöke som endast med svårighet livnär sig i grifter och gravkammare.»

Sådan se vi honom också på de små fängslande ögonblicksbilderna från Carl Eldhs ateljé rue Notre-Dame-des-Champs no. 16, en hemlighetsfull främling, i sin vida kappa skymtande bakom värdens i stilla meditation sänkta huvud.

Eldh hade kommit till Paris år 1898 och nästan genast vunnit Ivan Aguélis varma förtroende. Bohemen, vars bostad ingen kände till, kunde dyka upp på vännens ateljé de mest oväntade tider på dygnet.

En morgon infann han sig mycket tidigt. Han bad Eldh laga till te, själv hade han med sig färskt bröd. Eldh uttalade sin förvåning häröver,

men Aguéli svarade: »Ser du, dem tar jag utanför dörrarna till rika konstnärer — de fattiga vill jag inte bestjäla.» Leverantörerna brukade nämligen hänga morgonbröden, de efter sin nymånform s. k. croissanterna, på dörrhandtagen till ateljéerna.

Men det finns även ett konstnärligt porträtt, ett ojämförligt dokument som ger oss Ivan Aguéli sådan han var denna tid, brinnande och sönderriven, längtande och fjättrad, den ofullbordade skiss, målad av Fritz Lindström, som nyligen förvärvats till Nationalmuseum. Om tillkomsten av denna bild har konstnären lämnat en fängslande berättelse i ett brev till kamrer H. Billman i Västerås, daterat den 2 mars 1920.

Porträttet av Aguéli är målat på vårkanten 1898. Det var min första vinter i Paris. Jag bebodde ett litet rum på ett hotell i rue Bertrand. Aguéli hade lovat att sitta för mig och kom mycket riktigt några gånger, så var han plötsligt borta, tills han en tid efteråt uppenbarade sig för att säga mig att han icke kunde komma till mig mer, utan vi fick fortsätta hemma hos honom. — Därför är denna studie ofullbordad, ty lyckligtvis gjorde vi inget försök att flytta den med mig — lyckligtvis, ty då hade nog ej ens denna lilla porträttlapp funnits av honom, utan blivit söndermålad under de förhållanden vi kom att arbeta därnere hos honom. För vi flyttade oss dit han bodde i ett litet vindsrum i en av gatorna som går ner till Seine, jag minns inte vilken, men i det riktigt gamla Paris. Interiören där är ett kapitel för sig. Jag söker förgäves i mitt minne efter en kamin eller eldstad, men minns tegelstensgolvet — det lilla fönstret upp vid taket, ett modellbord och en låda vilken också tjänstgjorde som säng. Ett armod som han ej var medveten om. Han var bara aktivitet och ande, en ständigt brinnande låga full av idéer, metafysik, skarpa iakttagelser och kvicka drastiska inpass. Hur har det inte grämt mig att vi ej kunde måla honom som han var där i denna miljö. Jag hade tagit en större duk och börjat på nytt. Han satt med korslagda ben på orientaliskt vis, som han plägade, och jag ser honom icke utan majestät, med det bleka, nervösa o. viljestarka, självlysande huvudet, med de svala, starka, nästan skarpa ögonen, som dock kunde vekna bort på ett sånt underligt sätt och en röd läpp i det veka överskägget vilken talade både om sensualism och härskare, kanske despot, det hela inramat av hår och skägg, pälsmössan och den långa spanska kappan. Han rör en kopp choklad med ena handen och föreläser, översätter någon arabisk visa med den andra, höll jag på att säga, för han förde handen i boken allteftersom han översatte (och målare ser som Ni förstår). Det var inte lätt att arbeta vid hans sida, för hela hans person var så laddad och hade behov att meddela sig, och som det oftast var ämnen som inte tillät nån tankeslöhet just eller distraktion, så var det så gott som omöjligt att få ro till sitt eget arbete. När så en dag han kom opp i min målning och undrade om inte det skulle vara bra med kallt stål till hans karaktär — en anmärkning som i sig själv var ganska riktig, fastän det kanske inte just behövde ta sig det uttryck han föredrog — och bad att få demonstrera det genom att måla en värja som han skulle hålla i hand, tvärs över porträttet, så förstod jag att samarbetet inte skulle kunna bära nån vidare frukt, och arbetet gled mig också så småningom ur händerna.

En av de internationella kretsar där man de sista åren av nittiotalet och i början av det nya seklet kunde möta denne mystiske gestalt, var

Figurstudier. Svartkritsteckning.
Enskild ägo.

den som brukade samlas hos den tyskfödde skriftställaren Alexander Ular och hans maka. Samlingen hade ett starkt italienskt inslag — man såg där bl. a. de kända anarkisterna Cipriani och Malato.

Ular, som egentligen hette Ulemann, var född i Bremen 1876 och skulle under de följande åren utveckla sig till en mångfrestande och framgångsrik politisk skriftställare, vars namn vi, som det längre fram kommer att visa sig, ha en särskild anledning att bevara i minnet.

Max Geissler kallar honom i sin »Führer durch die deutsche Litteratur des 20. Jahrhunderts» (Weimar 1913) »eins der stärksten Talente die im erster Jahrzehnt dichterisch zu schaffen begannen». Vid denna tid hade Ular på något sätt lyckats bli Clémenceaus privatsekreterare, en plats som säkerligen inte var illa vald av en blivande politisk författare.

Ular tillhörde också en tid, efter vad dr Insabato uppgivit, ledningen av la Revue Blanche, där Ivan Aguélis namn med all säkerhet är att finna bland medarbetarna. Tyvärr har jag under nuvarande krigsförhållanden ej haft tillfälle att genomforska detta viktiga organ för fransk radikalism, då tidskriften i fråga underligt nog ej finnes i något svenskt offentligt bibliotek.

En f. d. medlem av den ularska kretsen, själv numera en erkänd vetenskapsman, som emellertid ej önskar få sitt namn anfört, har för mig skildrat sina minnen av denna för den unge svenskens kommande utveckling utomordentligt betydelsefulla miljö. Livet har tydligen gjort min sagesman skeptisk gent emot mycket av vad som en gång hade fyllt honom med hänförelse. Kanske är hans uppfattning av sina gamla kamrater, av vilka, som han skriver i ett brev, många slutade illa, i någon mån färgad av hans egen förändrade inställning.

Det var litterära, konstnärliga, sociala och politiska frågor som med iver dryftades vid sammankomsterna i paret Ulars våning. De tankar som bollades med i den rökfyllda luften, rörde sig i djärva och underliga banor. Den härskande samhällsordningen behandlades ej med milda händer. Men frågade man sig vilken den tändande gnista var som hade satt dessa lättantändliga ingenier i brand, vilket hat som skänkt bitterheten åt dessa indignerade protester, vilka ideal som omsatts i dessa bländande utopier, då kunde svaret bli underligt svävande. Vad var här äkta, och vad var spel?

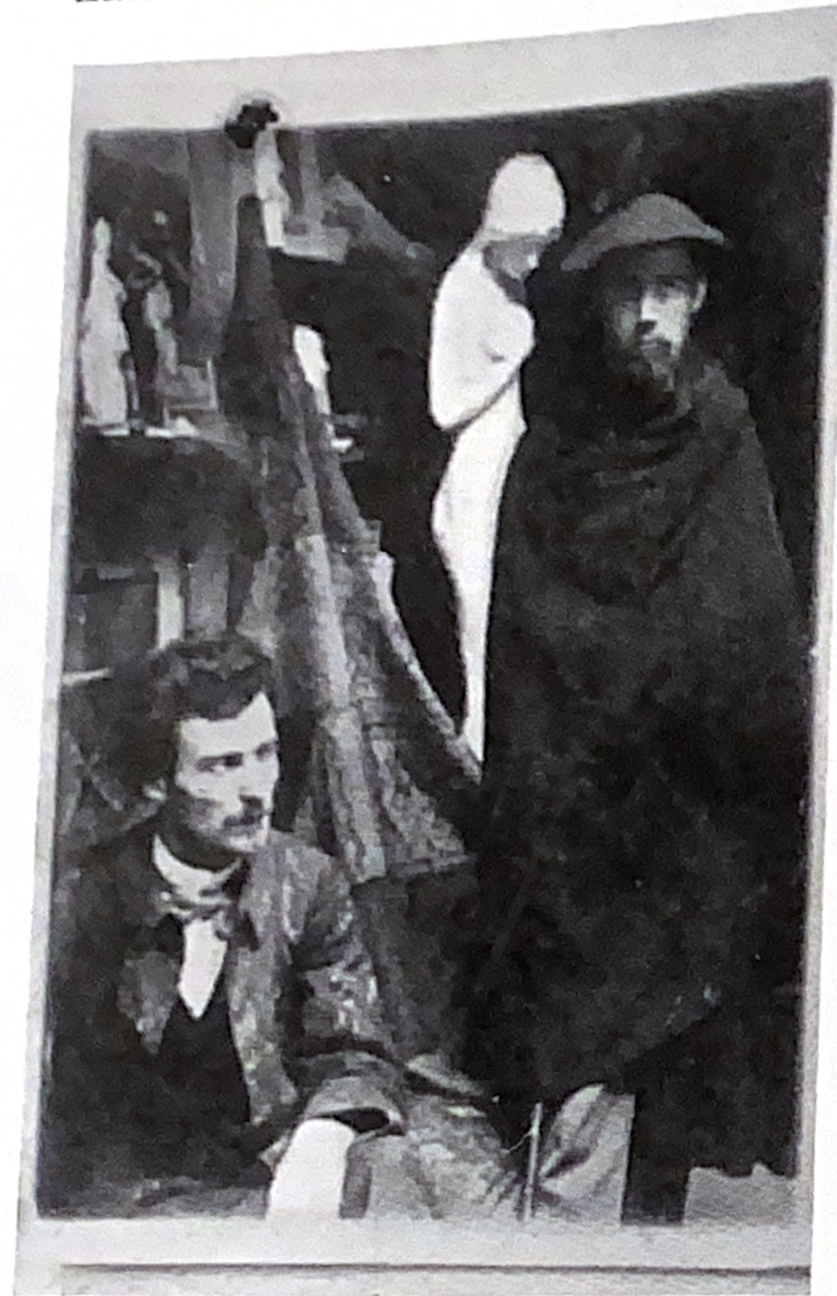
Helt visst gjorde man sig aldrig oftare denna fråga än vid anblicken av den underlige man som av makarna Ulars väninna, Mme Huot, en kväll införts i denna internationella samling, där han oemotståndligt drog uppmärksamheten till sig. Redan genom sitt yttre, den röda fezen och den vida slängkappan, stack han av mot sin omgivning, ej minst när han valt sin älsklingsställning, sittande på golvet med korslagda ben.

Den högdragna minen i hans av naturen välformade men genom den krossade näsan vanställda drag inbjöd ej till något närmande. Han satt för det mesta med slutna läppar, och bröt han någon gång tystnaden, var det gärna i en överlägsen och avvisande, torr och doktrinär ton, som genom sin oförmåga av kompromisser och oemottaglighet för skäl ägde en egendomlig förmåga att stöta de skeptiska fransmännen för huvudet.

Men mötte mannen i fezen någon av sina antagonister från Ulars salong ensam i skymningen på Boule-Miche, då kunde han visa ett helt annat ansikte, mänskligare och mera levande, då kunde orden blomma och tanken få flykt. Det kunde hända, när min sagesman stötte ihop med Ivan, att de slogo sig ned framför något av de kaféer som kanta boulevarden, och snart var ett livligt samtal i gång. Båda älskade de att lösa de stora problemen, och var gång kom Aguéli sin franske vän att häpna över hans förmåga att se världen i stort. För honom var den ingenting annat än en boll som kretsar i världsrymden, befolkad av varelser som röra sig för att nå samma mål och begå samma dumheter, vilken deras färg och vilket deras språk än månde vara. Just här i Frankrike med dess traditioner

från det frisinnade 1700-talet, fann han en mänsklig atmosfär som var möjlig att andas.

Och medan sorlet från det fullsatta boulevardkaféet slog sina isolerande vågor omkring de båda unga männen, berättade den svenske bohemfiguren om sin barndom med dess ständiga undertryckande av hans personlighet, om sin ungdom i hemlandet, där han hade känt som om han skulle kvävas av all hård och oförstående ofördragsamhet. Han talade om hur han hade längtat till konstnärsstaden Paris, men först och sist till den absoluta frihet som han väntade att finna i Orienten.

Ivan Aguéli i Carl Eldhs atelje.

Men under dessa förtrogna stunder talade Aguéli aldrig om konst med sin franske vän. Denne hade ej ens en aning om att han egentligen var målare. För honom var han en ung språkstuderande, om också en som följde sina egna originella metoder.

Den gamle vetenskapsmannen tystnade, försjunken i sina minnen. Så lyfte han åter ansiktet mot mig.

»Jag vet», sade han, »att det var en allmänt utbredd åsikt bland Aguélis landsmän i Paris att han var en mystifikatör, och svenskarna voro förvisso inte ensamma om denna mening. Låt vara att det var en attityd han intagit, men det var i alla händelser en attityd som svarade mot hans innersta väsen. Han var betraktaren av de skilda civilisationerna, en Zarathustra som förirrat sig in i det borgerliga livet, en orubblig man från Norden som ramlat ned mitt ibland de latinska myrorna i deras ständiga rörelse. Men under detta skal var han en mycket naiv gosse, mycket enkel och, som jag tror, mycket god, estetiskt mycket förfinad, för vilken Paris med sina miljöer, som enligt uppgift skulle vara frigjorda, endast kunde vara en övergångsstation till det mål han drömde om att en dag nå i Österlandet.»

Det var någon gång under denna tidrymd som Ivan Aguéli officiellt övergick till muhammedanismen. Exakt när och under vilka omständigheter detta skedde, har jag trots alla efterforskningar ej lyckats fastslå. Den nye konvertitens brinnande tro på Islams sanningar hindrade honom

Emile Bernard: Landskap från Bretagne

Tillhör Västerås Konstförening

inte att forska även i andra läror. Han studerade denna tid buddhismen, i vilken han såg den europeiska civilisationens förnyelse, berättar den ovan citerade vännen. Han förberedde på detta sätt sin stora indiska resa. Min sagesman mötte honom på Boule-Miche tre eller fyra dagar före hans avresa till Indien, där han lovat att försöka finna åt vännen verkligt folkliga målningar på hinduiskt glas. Aguéli berättade att han ämnade inträda i ett buddhistiskt kloster och om möjligt tränga fram ända till Lhassa. För den nämnde vännen hade Alexander Ular uppgivit att regeringen inte bara hade tagit en biljett för Aguéli ända till Ceylon på en av Messagéries Maritimes båtar, utan dessutom givit honom 20,000 fr. kontant. Men, tillade min sagesman, »Ular var känd som en stor lögnare — —».

En morgon — det måste ha varit i januari 1899 — infann sig Ivan Aguéli hos Carl Eldh med ett stort paket under armen. »Hör du», sade han, »vill du ta hand om de här böckerna, för jag skall resa till Indien. Men du bör gömma dem noga — skjut dem långt in under sängen, så att ingen kommer åt dem!»

Eldh gjorde som han blev ombedd, fastän han nog hade sina misstankar angående paketets innehåll.

Några dagar senare kom portvakten till Eldh och sade:

»Monsieur är skuggad av polisen.»

»Vad menar ni? Jag har ingenting otalt med ordningsmakten.»

»Nej, det vet jag. Men Monsieur har varit tillsammans med M. Aguéli, och han är under polisbevakning.»

»Men jag har ingenting med hans idéer att göra.»

»Ja, det tror jag gärna, men», med en axelryckning, »vous savez!».

Det var många ting som Ivan Aguéli med en känsla av befrielse vände ryggen till, när han några dagar senare rullade norrut för att i Antwerpen gå ombord på en ångare som skulle föra honom österut över världshaven.

II.

TILL INDIALAND.

ÄNDA SEDAN de dagar då Alexander Cohen satt uppe på Montmartre och berättade för sin svenske anarkistvän Ivan Aguéli om Sundaöarnas härligheter, hade denne drömt om den gång när han själv skulle skåda Indiens förlovade land. Men antagligen hade drömmen aldrig blivit verklighet, om ej Mme Huot med sin praktiska blick hade lagt upp finansieringsplanen för den långa resan. Det fanns något som hette *L'Encyclopédie Contemporaine Illustrée*, som hade visat sig kunna bli en guldgruva för den som förstod att rätt begagna sig av dess möjligheter.

Det var uppgjort att Ivan skulle skriva resebrev för tidningen från färden, och dessa brev skulle ej bara inbringa författaren ett om också blygsamt honorar, utan också, med hänsyn till den reklam de borde utgöra för det mäktiga Norddeutscher Lloyd, medföra en kraftig sänkning av biljettpriset för den mystiske passageraren på »Karlsruhe». Brevskrivaren blandar alltså på ett fint sätt in i sin skildring lockande notiser om »Norddeutscher Lloyd» och dess utmärkta båtar, bland dem den mest snabbgående i världen, »Kaiser Wilhelm der Grosse».

Det var Mme Huots uppgift att ur Aguélis brev företaga de utdrag, som hon ansåg lämpa sig för offentliggörande. På detta sätt infördes under loppet av 1899 i *L'Encyclopédie Contemporaine Illustrée* tio resebrev signerade Ivan, de fyra första med titeln »En route vers les Indes», de sex återstående med överskriften »Chez les Cingalais».

Men i dessa brev hinner brevskrivaren ej längre än till Colombo, den första plats där han satte foten på Indiens jord. Om hans återstående öden, om resan från Ceylons huvudstad över den indiska kontinenten till Madras och hemfärden därifrån skulle vi för alltid ha svävat i okunnighet, om ej resenärens opublicerade originalbrev från den senare delen av färden lyckligtvis i stor utsträckning bevarats. De äro, med ett par undantag, ställda till Mme Huot.

Helt uteslutet är väl inte, att studieresan var upptakten till en i all tysthet planerad emigration. Antydningar i denna riktning saknas ej. En frivillig landsflykt bort från västerlandet, vilken väninnan en dag skulle komma att dela. Men i sådant fall hade ingen av de närmast intresserade räknat med den andres svårhanterliga temperament.

Aguélis resebrev äro en utomordentligt fängslande lektyr. Det är en målare som beskriver sina intryck. För varje färgton i landskapet reagerar han, varje nyans berör hans näthinna sympatiskt eller osympatiskt, varje kontur får sin djupa, ofta symboliska betydelse.

Och målaren förstår också att tolka sina synintryck i ord; i inspirerade ögonblick kan han måla med pennan så som få konstnärer ha förstått att göra det. Hans stil är färgrik, hans bildval osökt och träffande.

Men det som gör att dessa bilder outplånligt rista sig in i ens minne, det är deras djupt mänskliga innebörd. Dessa italienska och egyptiska, arabiska och indiska landskap spegla på ett oförtydbart sätt det rörliga, bleka ansikte som fascinerat stirrar in i dem. Så få de också alla, trots sina motsättningar, något gemensamt — ett släkttycke, som bygger på djupare och betydelsefullare ting än färgnyanser och bergkonturer. Utomordentligt reflekterande som Aguéli var, har han säkerligen själv känt denna inre enhet mitt i splittringen av detta till synes ofullgångna livsverk. I Colombos färgstrålande djungel går sanningen upp för honom. På Gotland hade tio år tidigare naturen blottat sitt anletes skönhet för den unge målaren. »Här på Ceylon», skriver han, »återfinner jag min ungdom. Dessa tropiska landskap, det var just dem jag drömde om framför svenska eller normandiska landskap. Som barn drogs jag instinktivt till ställen vilkas helhetsbild, vilkas utveckling pekade framåt mot landskap härifrån. Jag ser nu att alla mina förälskelser, när det gäller landskap, voro förkänningar av tropiken. Ja, ja, jag skall måla dem en dag, men ännu är inte ögonblicket inne . . .»

Det skulle dröja sexton år, innan det ögonblicket skulle komma, och då blev det ej Indien utan det ända till tragik älskade Egypten, vars själ han skulle tolka i färger, ljusare och mera förklarade, än hans palett tidigare förmått trolla fram.

Som minnet av ett förlorat paradis tränger sig bilden av Egypten mellan honom och det blommande rika landskap han blickar in i. När han på Ceylon finner ljuset strålande tillägger han »men icke så underbart som i Egypten». Han ser i Ceylon och Egypten komplementära motsatser. »Jag älskar dem mycket, vart och ett på sitt sätt.» Men det är inte svårt att förstå, att det är Egypten som har hans stora kärlek.